

गॅझेट अफ इंडिया, एक्स्ट्रा ऑर्डिनरी, भाग - II, विभाग ३, उपविभाग (ii) दि. ६ जानेवारी, २०११ मध्ये प्रसिद्ध करण्यासाठी

किनारी नियंत्रण क्षेत्र अधिसूचना

पर्यावरण आणि वन मंत्रालय

(पर्यावरण, वन आणि वन्यजीव विभाग)

एसओ १९ (ई).- ज्याअर्थी किनारपट्ट्यांना किनारी नियंत्रण क्षेत्र घोषित करण्यासाठी आणि या सीआरझेड क्षेत्रात उद्योगधंदे, व्यवसाय आणि चलनवलनावर निर्बंध आणण्यासाठी पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, १९८६ च्या विभाग ३ मधील उपविभाग (२) मधील कलम (V) आणि उपविभाग (१) अन्वये एसओ क्र. २२९१ (ई), दि. १५ सप्टेंबर २०१० या क्रमांकाने प्रारूप अधिसूचना प्रकाशित केली आहे;

आणि ज्याअर्थी संबंधित गॅझेटच्या प्रती १५ सप्टेंबर २०१० रोजी सार्वजनिक करण्यात आल्या आहेत;

आणि ज्याअर्थी त्यावर आलेल्या सूचना आणि हरकती केंद्र सरकारने विचारात घेतल्या आहेत;

आता, त्याअर्थी, पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, १९८६ (१९८६ चे २९) च्या विभाग ३ मधील उपविभाग (२) मधील कलम (V) आणि उपविभाग (१) अन्वये प्राप्त अधिकारांनुसार किनारी प्रदेशात वास्तव्यास असणारया मच्छिमर आणि अन्य स्थानिक जनसमुदायांना उपजीविकेची सुरक्षा प्रदान करण्यासाठी, किनारपट्ट्यांचे संरक्षण आणि संवर्धन करण्यासाठी, किनारपट्ट्यांना असलेले नैसर्गिक धोके आणि जागतिक तापमानवाढीमुळे समुद्राच्या पातळीत होणारी वाढ विचारात घेऊन शाश्वत पद्धतीने विकासाला प्रोत्साहन देण्यासाठी, केंद्र सरकार अंदाजित आणि निकोबार, तसेच लक्षद्वीप द्वीपसमूह आणि त्यांच्या हद्दीतील सागरी प्रदेश वगळता देशातील किनारी प्रदेश आणि हद्दीतील सागरी प्रदेश किनारी नियंत्रण क्षेत्र (यापुढे ज्याचा उल्लेख सीआरझेड असा केला जाईल) म्हणून घोषित करित आहे आणि या क्षेत्रात कोणत्याही उद्योगाचा विस्तार, चलनवलन आणि प्रक्रिया, तसेच धोकादायक पदार्थ (हाताळणी, व्यवस्थापन आणि वाहतूक) अधिनियम २००९ अंतर्गत नमूद केलेल्या धोकादायक पदार्थांचे उत्पादन किंवा साठवणूक किंवा उत्सर्जन या बाबींना सीआरझेड क्षेत्रात प्रतिबंध करित आहे.; आणि

याखेरीज पर्यावरण (संरक्षण) कायदा १९८६ मधील नियम (५) च्या उपनियम (३) मधील कलम (ड) अन्वये प्राप्त झालेल्या अधिकाराचा वापर करून, भारत सरकारच्या पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने जारी केलेल्या अधिसूचना क्र. एसओ ११४ (ई), दि. १९ फेब्रुवारी, १९९१ ची जागा नव्या अधिसूचनेने घेताना, असा बदल होण्यापूर्वी केलेल्या किंवा वगळलेल्या बाबी सोडून, केंद्र सरकार या तारखेपासून खालील क्षेत्र

किनारी नियंत्रण क्षेत्र म्हणून जाहीर करित आहे आणि सीआरझेड क्षेत्रात उद्योगांची स्थापना किंवा विस्तार, चलनवलन किंवा प्रक्रिया आणि तत्सम कृतींवर निर्बंध जारी करित आहे.

- (i) समुद्रमुखाच्या बाबतीत भरतीरेषेपासून (ज्याचा उल्लेख यापुढे एचटीएल असा करण्यात आला आहे) जमिनीकडील ५०० मीटरचा भूभाग.
- (ii) समुद्राला जोडलेल्या भरतीप्रभावित जलसंस्थांच्या बाबतीत भरतीरेषेपासून जमिनीच्या बाजूचा १०० मीटर किंवा खाडीची रुंदी यांपैकी जो भूभाग कमी असेल, तो सीआरझेड मानण्यात येईल आणि अशा भरतीप्रभावित जलसंस्थांच्या परिसरात विकासकामे कोणत्या अंतरापर्यंत नियमित करायची हे ठरविताना भरतीचा प्रभाव किती क्षेत्रापर्यंत जाणवतो हे विचारात घेतले जाईल आणि हा प्रभाव वर्षातील सर्वात कोरड्या कालावधीत पाण्यातील मिठाचे प्रमाण जेथपर्यंत ५ भाग प्रतिहजार (पीपीटी) आहे याची पाहणी करून किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्यात (सीझेडएमए) स्पष्टपणे नोंदविले जाईल व नकाशाबद्ध केले जाईल.

विवरण : या उपपरिच्छेदातील भरतीप्रभावित जलसंस्था या संज्ञेचा अर्थ समुद्रातील भरतीच्या लाटांचा प्रभाव पडणारे उपसागर, नद्यांचे मुख, नद्या, खाड्या, नदीकाठावर साचलेले संथ पाणी, खारया पाण्याचे सरोवर, खाड्यांना किंवा समुद्राला जोडली गेलेली तळी या किंवा तत्सम सर्व जलसंस्था होत.

- (iii) समुद्रमुखाच्या बाबतीत धोकारेणा आणि भरतीरेषेपासून ५०० मीटरपर्यंतचा भूप्रदेश यामधील जमिनीचा पट्टा आणि भरतीप्रभावित जलसंस्थांच्या बाबतीत धोकारेणा आणि भरतीरेषेपासून १०० मीटरचा भूप्रदेश यामधील जमिनीचा पट्टा. धोकारेणा म्हणजे भरती, लाटा, समुद्राची पातळी आणि किनारयांमधील बदल विचारात घेऊन केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने (यापुढे ज्याचा उल्लेख एमओईएफ असा केला आहे) सर्व्हे अफ इंडियाच्या (यापुढे ज्याचा उल्लेख एसओआय असा केला आहे) माध्यमातून आरेखित केलेली रेषा होय.
- (iv) भरतीरेषा आणि ओहोटीरेषा (यापुढे ज्याचा उल्लेख एलटीएल असा केला आहे) यादरम्यानचा भूप्रदेश, ज्याला आंतरभरती-ओहोटी क्षेत्र असे संबोधण्यात येईल.
- (v) समुद्रमुखाच्या बाबतीत ओहोटीरेषेपासून क्षेत्रीय सागरी हद्दीपर्यंतचा (१२ सागरी मैल) जलप्रदेश आणि समुद्रतळ, तसेच भरतीप्रभावित जलसंस्थांच्या बाबतीत ओहोटीरेषेपासून पैलतीरावरील ओहोटीरेषेच्या दरम्यानचा प्रदेश.

२. या अधिसूचनेच्या संदर्भात भरतीरेषेचा अर्थ वसंतऋतूत समुद्राच्या भरतीचे पाणी जास्तीत जास्त ज्या रेषेपर्यंत पोचते अशी रेषा होय आणि ही रेषा केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने प्राधिकृत केलेल्या अधिकृत संस्थेने/संस्थांनी परिशिष्ट-१ मध्ये दिलेल्या सर्वसाधारण मार्गदर्शक सूचनांचे पालन करून देशाच्या

सर्व किनारी प्रदेशांमध्ये समान पद्धतीने आरेखित करायची आहे. ही अधिसूचना जारी झाल्यानंतर एक वर्षाच्या आत भरतीरेषेचे आरेखन पूर्ण झाले पाहिजे.

३. सीआरझेडमध्ये प्रतिबंध करण्यात आलेल्या कृती

खालील कृतींना सीआरझेड क्षेत्रामध्ये प्रतिबंध करण्यात आल्याचे जाहीर करण्यात येत आहे.

(i) नवा उद्योग उभारणे किंवा सध्या अस्तित्वात असलेल्या उद्योगाचा विस्तार करणे. पुढील उद्योग या नियमास अपवाद असतील.

a) थेट समुद्रमुखाची, किंवा किनारयावरील सोयीसुविधांची थेट गरज असलेले उद्योग.

स्पष्टीकरण : या कलमान्वये 'किनारयावरील उपलब्धता' या संज्ञेचा अर्थ, अशा कृती ज्यांना या अध्यादेशांतर्गत परवानगी आहे आणि ज्यांना समुद्रमुख अनिवार्य आहे असे उद्योग. उदा. बंदरे, गोदी, धक्के, धूपप्रतिबंधक उपाययोजना, लाटांचा जोर कमी करण्यासाठीचे बंधारे, जलवाहिन्या, द्वीपगृहे, जलवाहतूक सुरक्षा सुविधा, किनारी पोलीस चौक्या इत्यादी;

b) आण्विक ऊर्जा विभागाचे प्रकल्प.

c) पर्यावरण प्रभाव मूल्यमापन अहवाल प्राप्त करून अपारंपरिक मार्गांनी ऊर्जानिर्मिती करणारे प्रकल्प आणि समुद्राच्या पाण्यापासून गोडे पाणी तयार करणारया प्रकल्पांची सीआरझेड I(i) मध्ये न मोडणारया क्षेत्रात उभारणी.

d) यापूर्वीच मंजूरी मिळालेल्या केवळ नवी मुंबईच्या हरितक्षेत्र विमानतळाची उभारणी.

e) स्थानिक शहरी आणि ग्रामीण नियोजन नियमावलीनुसार मच्छिमारांसह स्थानिक जनसमूहांच्या घरकुलांची फेरबांधणी आणि दुरुस्ती.

(ii) तेलाचे उत्पादन वा साठे, तसेच पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाच्या अध्यादेश क्रमांक एस. ओ. 594, दि. 28 जुलै 1989; तसेच एस. ओ. क्र. 966 (ई), दिनांक 27 नोव्हेंबर 1989 आणि जीएसआर 1037 (ई), दिनांक 5 डिसेंबर 1989 मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या घातक पदार्थांची विल्हेवाट लावणे. अपवाद :

(a) जहाजातून बंदरांपर्यंत; तसेच तेल शुद्धीकरण प्रकल्प आणि स्थानिके यांच्या दरम्यान केली जाणारी घातक पदार्थांची वाहतूक.

(b) सदर अध्यादेशाला जोडलेल्या परिशिष्ट II अन्वये पेट्रोलियम पदार्थ आणि द्रवरूप नैसर्गिक वायू स्वीकारण्याची किंवा साठवणुकीची केंद्रे; तसेच 'सीआरझेड' I (i) च्या यादीत समाविष्ट नसलेली

द्रवरूप नैसर्गिक वायूची पुनर्भरण केंद्रे यांना सुरक्षाविषयक निकषांची परिपूर्ती करणे बंधनकारक असेल. यात पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयाअंतर्गत येणारया तेल उद्योग सुरक्षा संचालनालयाने दिलेल्या; तसेच पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने घालून दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांचा समावेश असेल. तसेच, केंद्र सरकारच्या पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाकडून नियमावलीच्या रूपात स्वीकार केलेल्या अशा पर्यावरणाशी संबंधित सुधारणा आणि आरोग्यरक्षणासाठीच्या अटी व शर्तीही यात समाविष्ट असतील.

उपरोक्त क्षेत्रातील जे क्षेत्र सीआरझेड - I (i) म्हणून वर्गीकृत केलेले नाही, त्या क्षेत्रात खते आणि खते उत्पादित करण्यासाठी लागणारा कच्चा माल उदा. अमोनिया, फॉस्फरिक ऍसिड, सल्फर, सल्फ्युरिक ऍसिड आदींची आवक आणि साठा करण्यास परवानगी असेल.

(iii) मासे साठवणूक केंद्रांसह प्रक्रिया केंद्रे उभारणे वा त्यांचा विस्तार करणे. (माशांची अंडी उबविण्याची केंद्रे आणि नैसर्गिकरीत्या मासे वाळविण्याची केंद्रे वगळता)

(iv) समुद्र हटवून जमीन बनविणे, बांधकाम करणे अथवा पाण्याच्या नैसर्गिक प्रवाहाला अडथळा येणारया कोणत्याही कृती करणे. अपवाद :

(a) किनारी सुविधांची उभारणी किंवा आधुनिकीकरण . उदा. बंदरे, लहान अगर मोठा धक्का, गोदी, नौकांसाठी मार्ग, सागरी जोड, स्तंभ, किनारी पोलिस चौक्या, संरक्षणाच्या हेतूने हेलिपॅड आदी; तसेच आणि अध्यादेशाच्या अंतर्गत परवानगी असलेल्या अन्य सुविधा पुरविण्यासाठी आवश्यक असलेले बांधकाम.

(b) धूप रोखण्यासाठी एनव्हायर्नमेन्ट इम्पॅक्ट असेसमेन्टसह (यापुढे ज्याचा उल्लेख 'ईआयए' असा केला आहे) अन्य शास्त्रीय अभ्यासावर आधारित उपाययोजना.

(c) जलमार्ग, समुद्रधुनी आणि बंदरे यांची साफसफाई करण्यासाठी 'ईआयए'च्या अभ्यासावर आधारित उपाययोजना.

(d) केंद्रीय वन आणि वन मंत्रालयाने निर्देशित केलेल्या संस्थेच्या अभ्यासावर आधारित वाळूच्या बंधारांच्या सुरक्षिततेसाठीचे उपाय, भरतीनियंत्रक यंत्रणेची उभारणी, पुराचे पाणी वाहून जाण्यासाठी तयार करावयाची रचना; तसेच खारे पाणी गोडे करण्यासाठी आणि शुद्ध पाण्यासाठी उभारलेल्या यंत्रणा.

(v) सांडपाणी आणि दूषित पाण्याचा निचरा व वहन करणारया यंत्रणा उभारणे किंवा त्यांचा विस्तार करणे. खालील अपवाद वगळता :

(a) पाणी (प्रदूषण प्रतिबंध व नियंत्रण) कायदा, 1974 चे (कलम 1974 चे उपकलम 6) अंतर्गत परवाना घेऊन प्रक्रिया केलेले सांडपाणी जलस्रोतांमध्ये सोडणे.

(b) पुराच्या पाण्याचा निकास आणि उपशासाठी साह्यभूत यंत्रणा.

(c) किनारी नियमन विभागात येणारी परंतु सीआरझेड-1 यादीत समाविष्ट नसणारया क्षेत्रातील हॉटेल किंवा बीच रेस्टॉरंट यांच्यातील सांडपाणी व टाकाऊ पदार्थांवर प्रक्रिया करणे.

(vi) उद्योग, शहरे वा नगरे किंवा अन्य मानवी वसाहती, योजनांमधील प्रक्रिया न केलेल्या कचरयाचा आणि पाण्याचा निकास करण्याची प्रक्रिया सुरु असल्यास हा अध्यादेश लागू झाल्यापासून दोन वर्षांच्या आत संबंधित अधिकारयांनी ती थांबविली पाहिजे.

(vii) जमीन भरणेच्या अथवा अन्य कारणांनी शहरे किंवा नगरांमधील कचरा, उद्योगांमधील टाकाऊ घनपदार्थ, किंवा राख यांची आणि बांधकामातील टाकाऊ घटकांची विल्हेवाट लावणे; अशा प्रकारची कोणतीही प्रक्रिया सुरु असल्यास या अध्यादेशापासून एक वर्षांच्या आत ती थांबविली पाहिजे.

टीप : वरील परिच्छेद (v), (vi) आणि (vii) च्या बाबतीत कृती आराखडा तयार करणे, त्याची अमलबजावणी आणि त्यावर देखरेख ठेवण्यासाठी केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाकडून राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या प्रशासनांना कालमर्यादांसह विशेष सूचना प्राप्त होतील.

(viii) ईआयए अधिसूचना, २००६ शी संबंधित, तसेच राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या प्रशासनांबरोबर शास्त्रीय अभ्यासावर आधारित सल्लामसलत करून केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने निर्देशित केलेल्या अशा व्याहात्मक आणि लष्करी उपयोगांच्या प्रकल्पांव्यतिरिक्त गोदी आणि बंदरांची उभारणी जास्त धूप असलेल्या किनारयांवर करणे.

(ix) व्यापारी संकुले, रहिवासी संकुले, करमणुकीची केंद्रे यांसारख्या व्यावसायिक कारणांसाठी समुद्र हटवून जमीन तयार करणे.

(x) वाळू, खडक आणि अन्य गौण खनिजांचे उत्खनन करणे. अपवाद :

(a) सीआरझेड क्षेत्राबाहेर उपलब्ध नसलेली दुर्मिळ खनिजे.

(b) तेल आणि नैसर्गिक वायू शोधणे आणि प्राप्त करणे.

(xi) भरतीरेषेपासून २०० मीटरच्या आत भूगर्भातील पाण्याचा उपसा करणे किंवा त्या कारणासाठी बांधकाम करणे. अपवाद :

- (a) पारंपरिक जनसमूहांचा अधिवास असलेल्या प्रदेशांत स्थानिक रहिवाशांच्या उपयोगासाठीच.
- (b) भरतीरेषेपासून २०० ते ५०० मीटरदरम्यान असलेल्या भूप्रदेशात पारंपरिक विहिरींच्या माध्यमातून केवळ मानवी बळाचा वापर करून पिण्यासाठी, शेतीसाठी, बागायतीसाठी किंवा मत्स्य व्यवसायासाठी भूगर्भातील पाण्याचा उपसा करण्यास परवानगी देण्यात येईल.

टीप : ज्या भागात समुद्राचे पाणी शिरते, त्या भागात भूगर्भातील पाण्याचा उपसा करण्यासंबंधीची नियमावली राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या प्रशासनांनी निर्देशित केलेल्या प्राधिकरणांकडून तयार केली जाईल.

(xi) या अधिसूचनेच्या परिच्छेद ८ मध्ये नमूद केलेल्या बांधकामांव्यतिरिक्त सीआरझेड - I विभागात बांधकामे करणे.

(xiii) सुशोभीकरण, फेररचना अथवा अन्य कोणत्याही कारणासाठी वाळूच्या टेकड्या, ढिगारे, नैसर्गिक रचना बदलणे.

(xiv) सागरी/ किनारी पोलिस ठाण्यांना गस्त आणि देखरेखीसाठी आवश्यक सुविधांची उभारणी.

४. सीआरझेड क्षेत्रास परवानगीस पात्र असलेल्या कृतींचे नियमन. - उपरोक्त परिच्छेद ३ मध्ये प्रतिबंधित करण्यात आलेल्या कृतींव्यतिरिक्त खालील कृती नियमित केल्या जातील.

(i) (a) समुद्रमुख अथवा किनारी सुविधा अत्यावश्यक असलेल्या कृतीच किनारी नियमन क्षेत्रात परवानगीस पात्र असतील.

(b) या अध्यादेशांतर्गत दिलेल्या यादीत समाविष्ट असलेले; परंतु पर्यावरण परिणाम मूल्यमापन अध्यादेश, २००६ च्या (एस. ओ. १५३३ (ई), दिनांक १४.९.२००६) कक्षेत येणारे प्रकल्प मंजूर करताना संबंधित राज्य किंवा केंद्रशासित प्रदेशाच्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाची (ज्याचा उल्लेख यानंतर सीझेडएमए असा केला आहे) परवानगी अनिवार्य राहिल.

(c) वरील परिच्छेद ८ मध्ये निर्देशित केलेले सीआरझेडमधील गृहबांधणी प्रकल्प;

(d) २०,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक बांधीव क्षेत्र असलेले बांधकाम सीआरझेड-II क्षेत्रात करायचे असल्यास ईआयए अधिसूचना, २००६ नुसार त्याचा निर्णय घेण्यात येईल आणि २०,००० चौरस मीटरपेक्षा कमी बांधीव क्षेत्र असलेले प्रकल्प राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रशासनाकडून या अधिसूचनेस आधीन राहून मंजूर केले जातील. तत्पूर्वी संबंधित किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाकडून शिफारशी मागविल्या जातील आणि किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या

शिफारशी संबंधित प्रकल्पाला ईआयए अधिसूचना, २००६ अंतर्गत संबंधित विकास प्राधिकरणाचा पर्यावरणीय परवाना मिळविण्यासाठी अनिवार्य असतील.

- (e) जनजीवनावर परिणाम करणाऱ्या प्रकल्पांबाबत केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालय सर्वसाधारण आदेश जारी करून जनसुनावणी घेऊ शकेल.
- (f) गोदी, बंदरे, धक्के, घाट, नौकामार्ग, नौकाबांधणी प्रकल्प, खाड्या, वाळू वाहून जाऊ नये म्हणून उभारलेली भिंत आणि धूप रोखण्यासाठीचे उपाय यांसाठी केलेली बांधकामे आणि त्यांचे चलनवलन.

(ii) खालील कृतींसाठी केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाची पूर्वपरवानगी अनिवार्य असेल.

- a) ईआयए अध्यादेश, २००६ मध्ये समाविष्ट नसणाऱ्या सर्व कृती;
- b) अणुऊर्जा खाते किंवा संरक्षण खात्याच्या गरजेशी संबंधित ज्या सुविधांना समुद्रमुख वा सागरी सुविधांची आवश्यकता असेल, अशी बांधकामे. उदा. जहाज बांधणीसाठीचे लाकडी उतार, लहान-मोठे धक्के इ. - संरक्षण प्रकल्पांच्या वर्गीकृत कार्यान्वयन साधनांव्यतिरिक्त. निवासी इमारती, कार्यालयीन इमारती, रुग्णालय संकुले, व्यूहात्म आणि संरक्षण खात्याचे असे प्रकल्प जे ईआयए अध्यादेश, २००६ मध्ये वर्गीकृत केले आहेत;
- c) दीपस्तंभाचे बांधकाम आणि संचालन;
- d) वाहिन्या, वहनमाध्यमे आणि प्रक्षेपण यंत्रणांची बांधकामे;
- e) तेल आणि नैसर्गिक वायूंचा शोध आणि उपशासाठी केलेली खोदकामे आणि त्यासाठी आवश्यक अशा सर्व यंत्रणांची उभारणी;
- f) औष्णिक ऊर्जाकेंद्रांसाठी आवश्यक किनारी सुविधा, कच्च्या मालाची वाहतूक, पाणी उपसण्याची आणि थंड करण्याची यंत्रणा, प्रक्रिया केलेल्या सांडपाण्याचा निकास किंवा प्रकल्पातील पाणी थंड करण्याची यंत्रणा. परिच्छेद ४ मधील (f), (g) आणि (h) नुसार केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालय या प्रकल्पांचे वर्गीकरण करेल;
- g) अणुऊर्जा विभागाच्या यादीत समाविष्ट असणाऱ्या दुर्मिळ खनिजांचे उत्खनन;
- h) अपारंपरिक स्रोतांच्या साह्याने वीजनिर्मिती, खारे पाणी गोडे करण्याचे प्रकल्प, आणि हवामान खात्याच्या रडारसाठी आवश्यक सुविधा;
- i) ऐतिहासिक आणि पुरातत्वदृष्ट्या महत्त्वाच्या वास्तू पाडणे आणि त्यांची फेरबांधणी, ii) वारसायादीतील इमारती; आणि सार्वजनिक वापरातील वास्तू उदाहरणार्थ, प्रार्थनास्थळे, शैक्षणिक इमारती, आरोग्यसेवा देणाऱ्या इमारती आणि सांस्कृतिक कारणांसाठी उपयोगात येणाऱ्या इमारती;

४.२ परवानगीस पात्र असलेल्या कृतींसाठी परवाना मिळविण्याची प्रक्रिया - या अधिसूचनेद्वारे परवानगीस पात्र ठरणार्या कृतींसाठी खालील विहित प्रक्रियेनुसार सीआरझेड परवाना मिळवावा लागेल :

(i) सीआरझेड अधिसूचनेअंतर्गत पूर्वपरवानगी प्राप्त करण्यासाठी प्रकल्पाच्या प्रवर्तकांना संबंधित राज्याच्या किंवा केंद्रशासित प्रदेशाच्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाकडे खालील कागदपत्रांसह अर्ज करावा लागेल.

(a) नमुना १ (अधिसूचनेतील परिशिष्ट IV)

(b) परिच्छेद ४ (c) आणि (d) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या बांधकाम प्रकल्पाव्यतिरिक्त अन्य प्रकल्पांसाठी जल आणि भूपर्यावरणाच्या संदर्भातील पर्यावरणीय प्रभाव मूल्यमापन अहवाल;

(c) एमओईएफने राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या सरकारांशी सल्लामसलत करून शास्त्रीय अभ्यासाद्वारे कमी आणि मध्यम धूप होणारी किनारी क्षेत्रे म्हणून वर्गीकृत केलेल्या क्षेत्रातील प्रकल्पांच्या बाबतीत सर्वसमावेशक पर्यावरणीय प्रभाव मूल्यमापन अहवाल;

(d) आपत्ती व्यवस्थापन अहवाल, धोका मूल्यमापन अहवाल आणि व्यवस्थापन आराखडा;

(e) प्राधिकृत यंत्रणेने तयार केलेला, भरतीरेषा आणि ओहोटीरेषा आरेखित केलेला सीआरझेड नकाशा १:४००० प्रमाणात;

(f) उपरोक्त (e) मधील सीआरझेड नकाशावर प्रकल्पाचा आराखडा ठेवून काढण्यात आलेला नकाशा;

(g) प्रकल्पाभोवतालचा सामान्यतः ७ किलोमीटर त्रिज्येतील प्रदेश दर्शविणारा सीआरझेड नकाशा;

(h) सीआरझेड I, II, III आणि IV तसेच अन्य अधिसूचित पर्यावरणीयदृष्ट्या संवेदनशील प्रदेश दर्शविणारा सीआरझेड नकाशा;

(i) सांडपाण्याचा निचरा, घनकचरा व्यवस्थापन, मलनिःसारण आणि अन्य बाबींचा समावेश असलेले, संबंधित राज्याच्या प्रदूषण नियंत्रण मंडळाचे वा केंद्रशासित प्रदेशाच्या प्रदूषण नियंत्रण समितीचे ना-हरकत प्रमाणपत्र;

(ii) मंजूर झालेला किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडा आणि सीआरझेड अधिसूचना यांच्या बाबतीत उपरोक्त सर्व कागदपत्रे संबंधित किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाने परिपूर्ण आवेदनपत्र सादर झाल्यापासून सहा महिन्यांत पडताळून पाहावीत;

- (a) ईआयए अधिसूचना २००६ च्या कक्षेत येणारया प्रकल्पांच्या बाबतीत एमओईएफ किंवा राज्य पर्यावरण प्रभाव मूल्यमापन प्राधिकरण (ज्याचा उल्लेख यानंतर एसईआयएए असा केला आहे);
- (b) ईआयए अधिसूचना २००६ च्या कक्षेत नसणारया परंतु सीआरझेड अधिसूचनेच्या कक्षेत येणारया प्रकल्पांच्या बाबतीत एमओईएफ;

(iii) एमओईएफ किंवा एसईआयएए यांनी संबंधित किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या शिफारशीनुसार संबंधित प्रकल्पाला परवानगी देण्यासंबंधी साठ दिवसांच्या कालावधीत विचार करायचा आहे;

(iv) सीआरझेड अधिसूचनेअंतर्गत प्रकल्पाला दिला जाणारा परवाना हा प्रकल्पाच्या बांधकामास किंवा चलनवलनास परवानगी दिल्यापासून पाच वर्षांपर्यंत वैध राहिल.

(v) परवाना दिल्यानंतरच्या देखरेखीसाठी (a) पर्यावरणीय परवान्याच्या अनुषंगाने नियम व शर्तीची पूर्तता केल्याबद्दलचा अनुपालन अहवाल हार्ड आणि सॉफ्ट कॉपीमध्ये संबंधित नियंत्रण प्राधिकरणाला / प्राधिकरणांना दर सहा महिन्यांनी सादर करणे प्रकल्पाच्या प्रवर्तकांवर बंधनकारक राहिल. हा अहवाल कॅलेंडर वर्षानुसार १ जून आणि ३१ डिसेंबरला सादर करावा लागेल आणि असे सादर झालेले सर्व अहवाल हे सार्वजनिक दस्तावेज असून संबंधित किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाला अर्ज केल्यास कोणालाही त्या अहवालांची प्रत मिळायला हवी.

(b) प्रकल्पांचे अनुपालन अहवाल संबंधित किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या संकेतस्थळावर सादर करण्यात आले पाहिजेत.

(vi) किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या कार्यात पारदर्शकता राखण्याच्या दृष्टीने प्राधिकरणाने आपले संकेतस्थळ विकसित केले पाहिजे आणि धोरणे, इतिवृत्ते, घेतलेले निर्णय, परवानापत्रे, नियमभंगाची प्रकरणे, त्यावर केलेली कारवाई, न्यायालयीन खटले आणि न्यायालयाचे निकाल, त्याचप्रमाणे मंजूर झालेले किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे या संकेतस्थळावर सादर केले पाहिजेत.

५. किनारी व्यवस्थापन आराखडा तयार करणे.

(i) केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे संबंधित राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या प्रशासनाकडून प्राप्त करावेत.

(ii) किनारी राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांनी केंद्रीय पर्यावरण आणि वनमंत्रालयांतर्गत असलेल्या नॅशनल सेंटर फॉर सस्टेनेबल कोस्टल मॅनेजमेंट (यानंतर ज्याचा उल्लेख एनसीएससीएम असा केला आहे) किंवा

तत्सम मान्यताप्राप्त आणि अनुभवसंपन्न शास्त्रीय संस्थांकडून किंवा कार्यालयांकडून सर्व संबंधित घटकांशी सल्लामसलत करून किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडा तयार करवून घ्यावा;

(iii) केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने सर्व्हे अफ इंडियाच्या मदतीने संपूर्ण देशाच्या किनारपट्टीवरील धोकारेपेचे आरेखन करावे आणि ते करताना भरती, लाटा, समुद्राच्या पातळीत होणारी वाढ आणि किनारयांमध्ये होणारे बदल विचारात घ्यावेत.

(iv) पुढील पन्नास आणि शंभर वर्षांमध्ये भरती, लाटा आणि समुद्राची पातळी वाढल्यामुळे येणारे पूर दर्शविण्यासाठी धोकारेपेचा बाह्य आराखडा 0.5 मीटरच्या अंतराने भरतीरेपेपासून 7 किलोमीटर अंतरापर्यंत रेखाटण्यात येईल आणि पूर्वी संग्रहित केलेली माहिती आणि उपग्रहांवरून यापूर्वी काढलेल्या छायाचित्रांच्या आधारे किनारारेपेत होत गेलेले आणि यापुढे संभवणारे बदल दर्शविण्यात येतील.

(v) धोकारेपेच्या बृहत नकाशाचे आरेखन १ : २५,००० या प्रमाणात केले जाईल, तर स्थानिक नकाशांचे आरेखन १ : १०,००० या प्रमाणात किंवा कॅडेस्ट्रल स्केलनुसार मायक्रो मॅपिंग प्रणालीद्वारे केले जाईल आणि किनारपट्टीवरील भूवापर आराखडा तयार करताना धोकारेपेचा विचार केला जाईल;

- (vi) ही अधिसूचना जारी झाल्यापासून २४ महिन्यांच्या कालावधीत किनारी राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेश प्रारूप किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्यांचे नकाशे १:२५,००० प्रमाणात तयार करतील, तसेच अधिसूचनेतील परिशिष्ट - १ मधील मार्गदर्शक सूचनांनुसार (ज्यात संबंधित घटकांशी सल्लामसलतीचाही अंतर्भाव आहे) सीआरझेड विभागांची निश्चिती आणि वर्गीकरण करतील;
- (vii) साधकबाधक चर्चा आणि पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, १९८६ मध्ये समाविष्ट प्रक्रियेनुसार योग्य सूचनांचा अंतर्भाव करून राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेश प्रारूप किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे मूल्यमापनासाठी किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाकडे सुपूर्द करतील;
- (viii) सर्व संबंधित घटकांकडून सूचना आणि हरकती प्राप्त झाल्यानंतर सहा महिन्यांच्या कालावधीत राज्ये किंवा केंद्रशासित प्रदेश किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या शिफारशीसह प्रारूप किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाकडे पाठवतील;
- (ix) सर्व बाबींमध्ये परिपूर्ण असे किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे प्राप्त झाल्यापासून चार महिन्यांच्या कालावधीत केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालय त्यावर विचार करून आराखड्यांना मंजुरी देईल.
- (x) या अधिसूचनेच्या कक्षेत येणार्या सर्व विकासात्मक कामांचे संचालन मंजूर झालेल्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्यांच्या चौकटीत राहून राज्य सरकारे, केंद्रशासित प्रदेशांचे प्रशासन आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था करतील;

- (xi) किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्यांमध्ये सामान्यतः पाच वर्षे कोणतेही बदल करता येणार नाहीत, त्यानंतर राज्य शासन किंवा केंद्रशासित प्रदेशाचे प्रशासन उपरोक्त पद्धतीचा अवलंब करून नकाशांमध्ये फेरबदल करू शकतील;
- (xii) केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाकडून विशिष्ट अधिसूचनेद्वारे मुदतवाढ दिली गेली नाही, तर सीआरझेड अधिसूचना १९९१ अन्वये यापूर्वी मंजूर झालेले किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे वरील कालावधीपासून चोवीस महिन्यांपर्यंत वैध राहतील;

६. सीआरझेड अधिसूचना, २०११ ची अमलबजावणी -

- (a) या अधिसूचनेतील तरतुदी, तसेच त्यातील अटी आणि नियमांची अंमलबजावणी आणि कार्यवाही करण्याच्या दृष्टीने पर्यावरण (संरक्षण) कायदा १९८६ अंतर्गत देण्यात आलेले मूलभूत किंवा प्रदान केलेले अधिकार केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालय, राज्य सरकारे, केंद्रशासित प्रदेशांचे प्रशासन, एनसीएमझेडए आणि एससीएमझेडए यांना प्राप्त आहेत.
- (b) एनसीएमझेडए, राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांची किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणे यांची रचना, मुदत आणि प्राप्त अधिकार केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने सर्वोच्च न्यायालयापुढे सुनावणीस आलेल्या फेरयाचिका क्र. ६६४/१९९३ मध्ये मिळालेल्या आदेशानुसार यापूर्वीच अधिसूचित केले आहेत.
- (c) या अधिसूचनेची अमलबजावणी आणि देखरेखीसाठी राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांची किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणे प्राथमिक स्तरावर जबाबदार असतील आणि याकामी मदत करण्यासाठी राज्य सरकारे आणि केंद्रशासित प्रदेशांची प्रशासने जिल्हा स्तरावर समित्या नेमतील. या समित्या जिल्हा न्यायदंडाधिकार्यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमल्या जातील आणि त्यांत मच्छिमार जनसमूहांसह किनारी प्रदेशातील रहिवाशांचे किमान तीन प्रतिनिधी सहभागी असतील.
- (d) मच्छिमार, आदिवासी आणि अन्य स्थानिक रहिवाशांची जी घरकुले सीआरझेड अधिसूचना, १९९१ अन्वये परवानगीस प्राप्त आहेत; मात्र त्यांना या अधिसूचनेतील संबंधित प्राधिकरणांकडून अद्याप औपचारिक परवाने प्राप्त झालेले नाहीत, त्यांचा निर्णय संबंधित राज्यांच्या आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाने घ्यावा आणि खालील अटींच्या आधीन राहून घरकुले नियमित करावीत, -
- (i) ही घरकुले कोणत्याही व्यावसायिक कारणासाठी उपयोगात येणार नाहीत;
- (ii) ही घरकुले स्थानिक रहिवासी नसलेल्या कोणालाही विकता किंवा हस्तांतरित करता येणार नाहीत.

७. सीआरझेडचे वर्गीकरण – किनारी प्रदेश आणि सागरी जलक्षेत्राच्या संरक्षण आणि संवर्धनाच्या दृष्टीने सीआरझेड प्रदेशांचे वर्गीकरण पुढीलप्रमाणे करण्यात येत आहे: -

(i) किनारी नियंत्रण क्षेत्र - I -

A. किनारी क्षेत्राची एकसंधता टिकवून ठेवण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावणारी जीवशास्त्रीयदृष्ट्या संवेदनशील आणि भू-वनस्पतिशास्त्रीयदृष्ट्या वैशिष्ट्यपूर्ण क्षेत्रे.

(a) खारफुटीच्या परिसराच्या बाबतीत खारफुटीचे क्षेत्र 1000 चौरस मीटरपेक्षा जास्त असेल, तर 50 मीटर राखीव क्षेत्र उपलब्ध करून देता येईल.

(b) प्रवाळ किंवा प्रवाळयुक्त खडक आणि तत्संबंधित जैवविविधता.

(c) वाळूच्या टेकड्या.

(d) जीवशास्त्रीयदृष्ट्या क्रियाशील दलदलीचे प्रदेश.

(e) वन्यजीव (संरक्षण) कायदा 1972, जंगले (संवर्धन) कायदा 1980, तसेच पर्यावरण (संरक्षण) कायद्यातील (1986) तरतुदीप्रमाणे संरक्षित करण्यात आलेली राष्ट्रीय उद्याने, सागरी जीव उद्याने, वन्यजीवांची आश्रयस्थाने, वन्यजीवांचे अधिवास आणि अन्य क्षेत्रे.

(f) क्षारपड जमीन.

(g) कासवांच्या विणीची ठिकाणे.

(h) 'हॉर्स शू' खेकड्यांचे अधिवास.

(i) सागरी गवताचे वाफे.

(j) पक्ष्यांची विणीची ठिकाणे.

(k) पुरातत्वदृष्ट्या महत्त्वाची आणि वारसायादीतील स्थळांचे परिसर/ संरचना.

B. ओहोटीरेषा आणि भरतीरेषा यांच्या मधील परिसर;

(iii) किनारी नियंत्रण क्षेत्र - II -

किनारपट्टीपर्यंत किंवा किनारपट्टीच्या अगदी जवळपर्यंत विस्तारित झालेला विकसित परिसर.

स्पष्टीकरण : 'विकसित परिसर' म्हणजे, नगरपालिकेच्या हद्दीत येणारा प्रदेश, किंवा अशी कोणतीही कायदेशीर अस्तित्त्व असलेली नागरी वसाहत, जेथे भरपूर बांधकामे झाली आहेत, आणि ज्या वसाहतीला सांडपाणी व्यवस्थापन, रस्ते; तसेच पाणी आणि गटारांसारख्या अन्य पायाभूत सुविधा पुरविण्यात आल्या आहेत.

(iii) किनारी नियंत्रण क्षेत्र - III -

तुलनात्मकदृष्ट्या कमी हानी पोचलेला; तसेच वर्ग I आणि II मध्ये न मोडणारा परिसर. यात ग्रामीण किनारी क्षेत्राचा (विकसित आणि अविकसित); तसेच जेथे तुलनेने कमी बांधकामे झाली आहेत, अशा नगरपालिकेच्या अखत्यारीतील किंवा अन्य कायदेशीर अस्तित्त्व असलेल्या नागरी वसाहतीच्या क्षेत्राचा समावेश केला.

(iv) किनारी नियमन क्षेत्र - IV-

A. ओहोटीरेषेपासून समुद्राच्या दिशेने बारा सागरी किलोमीटरचा जलप्रदेश.

B. वर्षातील सर्वात कोरड्या ऋतूत ज्या प्रदेशाचा हजारातील पाचवा भाग भरतीमुळे जलमय होतो, अशा भरतीप्रभावित अन्य जलप्रदेशांचा या भागात समावेश करता येईल.

(v) नाजूक किनारी पर्यावरणाचे संरक्षण आणि स्थानिक जनसमुदायांना सामना कराव्या लागणाऱ्या समस्यांमुळे विशेष देखभालीची गरज असलेली क्षेत्रे,-

A. (i) बृहन्मुंबई पालिकेच्या क्षेत्रात मोडणारे आणि महाराष्ट्र शासनाने विदित केलेले किनारी नियंत्रण क्षेत्र.

(ii) सागरी फुगवटा आणि त्यांमधील बेटे यांसह केरळमधील किनारी नियंत्रण क्षेत्र.

(iii) गोव्यातील किनारी नियंत्रण क्षेत्र.

B. आत्यंतिक धोक्यात असलेले (सीव्हीसीए) पश्चिम बंगालमधील सुंदरबन क्षेत्र आणि पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, १९८६ अन्वये पर्यावरणदृष्ट्या संवेदनशील म्हणून नमूद केलेले, तसेच मच्छिमारांसह अन्य स्थानिक जनसमुदायांच्या सहभागातून व्यवस्थापन करावयाचे किनारी प्रदेश.

८. या अधिसूचनेअंतर्गत परवानगीस प्राप्त असलेल्या कृती नियंत्रित करण्यासाठीचे नियम.

(i) सीआरझेडच्या विविध वर्गांमधील विकासकामे किंवा बांधकामे किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणांद्वारा खालील नियमांनुसार नियंत्रित केली जातील, :-

टीप : विविध वैशिष्ट्यांचे अस्तित्व, किंवा नियंत्रणप्रक्रियेचे किंवा नियमांचे अस्तित्व या संदर्भात यापुढे वापरण्यात आलेल्या 'अस्तित्वात असणे' या शब्दाचा अर्थ अशा वैशिष्ट्यांचे किंवा नियंत्रणप्रक्रियांचे किंवा नियमांचे अस्तित्व जे पूर्वीची सीआरझेड अधिसूचना १९.०२.१९९१ रोजी जारी होतेवेळी अस्तित्वात होते.

I. किनारी नियमन क्षेत्र - 1-

- (i) खालील अपवाद वगळता किनारी नियमन क्षेत्रात कोणत्याही नव्या बांधकामांना परवानगी दिली जाणार नाही.
 - (a) अणुऊर्जा विभागाशी संबंधित प्रकल्प;
 - (b) वाहिन्या आणि प्रक्षेपण यंत्रणेसह दळणवळण यंत्रणा;
 - (c) किनारी नियंत्रण क्षेत्र -I मध्ये परवानगीप्राप्त असलेल्या प्रकल्पांना पुरविल्या जाणारया सुविधा;
 - (d) चक्रीवादळाच्या हालचालींवर देखरेख ठेवणारे आणि हवामानाचा अंदाज वर्तविणारे भारतीय हवामानशास्त्र विभागाचे रडार उभारणे.
 - (e) बंदराला जोडणारे रेल्वेमार्ग व रस्ते, भरतीरेषा आणि ओहोटीरेषेमधील लाटांच्या प्रवाहाला अडथळा न करता उभारणे.
 - (f) नवी मुंबईसाठी यापूर्वीच मंजूर झालेला हरितक्षेत्र विमानतळ.
- (ii) भरतीरेषा आणि ओहोटीरेषेमधील पर्यावरणशास्त्रीयदृष्ट्या संवेदनशील नसणारया परिसरात खालील बाबींना परवानगी देताना सुरक्षाविषयक उपाययोजनांचा समावेश केला असल्याची खात्री करून घेण्यात येईल.
 - (a) नैसर्गिक वायूचा शोध आणि उपसा.
 - (b) निर्दिष्ट क्षेत्रात समाविष्ट असलेल्या पारंपरिक मूलनिवासींच्या वसाहतींना आवश्यक असलेले दवाखाने, शाळा, पावसापासून संरक्षणासाठी सार्वजनिक निवारे, सार्वजनिक स्वच्छतागृहे, पूल, रस्ते, धक्के, पाणीपुरवठा योजना, सांडपाणी निकास प्रकल्प, गटारे यांची बांधकामे किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या परवानगीने करण्यात यावीत.
 - (c) धोकादायक क्षेत्रात अशी विकासकामे करताना पुरेशा सुरक्षाविषयक उपाययोजना केल्या जाव्यात.
 - (d) सौरऊर्जेच्या साह्याने ऊर्ध्वपतन क्रिया करून मीठ तयार करणे.
 - (e) खारे पाणी गोडे बनविण्याचे प्रकल्प.
 - (f) खाद्यतेले, खते, अन्नधान्ये आदी घातक नसलेल्या वस्तूंचा निर्दिष्ट गोदींमध्ये साठा.
 - (g) दोन बंदरांना जोडणारे सागरी मार्ग आणि रस्ते, पाण्याच्या प्रवाहाला अडथळा न करता, जमिनीवर वा खांबांवर उभारणे.

(h)

ii. किनारी नियमन क्षेत्र - II-

- (i) अस्तित्वात असलेल्या रस्त्यापासून किंवा अस्तित्वात असलेल्या अधिकृत इमारतीपासून जमिनीच्या बाजूकडेच नव्या बांधकामांना परवानगी दिली जाईल.
- (ii) अस्तित्वात असलेले रस्ते आणि अस्तित्वात असलेल्या अधिकृत इमारतीपासून जमिनीच्या बाजूकडे नव्या बांधकामांना परवानगी देताना स्थानिक फ्लोअर स्पेस इंडेक्स, फ्लोअर एरिया रेशो आणि नियोजनविषयक नियमावलीचे पालन केले जाईल. मात्र, अस्तित्वात असलेल्या रस्त्यापासून समुद्राच्या बाजूला नव्याने बांधण्यात येत असलेल्या रस्त्यापासून जमिनीकडील बाजूस नव्या बांधकामांना परवानगी देण्यात येणार नाही;

(iii) अधिकृत इमारतींची पुनर्बांधणी करताना फ्लोअर स्पेस इंडेक्स आणि फ्लोअर एरिया रेशो यांबाबतचे सध्याचे निकष लागू राहतील आणि इमारतींच्या वापरात बदल करता येणार नाही;

(iv) पेट्रोलियम उत्पादने आणि द्रवरूप नैसर्गिक वायू यांचे उत्पादन आणि साठा करणारया सुविधांची उभारणी या अध्यादेशातील परिशिष्ट II अन्वये, तर द्रवरूप नैसर्गिक वायूच्या पुनर्भरणाच्या सुविधांची उभारणी परिच्छेद 2 (ii) मधील अटीनुसार करण्यात यावी;

(v) खारे पाणी गोडे बनविण्याचे प्रकल्प आणि आनुषंगिक सुविधा;

(vi) खाद्यतेले, खते आणि अन्नधान्यांसारख्या घटक नसलेल्या पदार्थांचा साठा अधिसूचित गोदीमध्ये करणे;

(vii) अपारंपरिक स्रोतांचा वापर करून ऊर्जानिर्मिती करण्याच्या सुविधांची उभारणी.

iii. किनारी नियमन क्षेत्र - III -

A. भरतीरेषेपासून जमिनीकडील 200 मीटरचा परिसर ना-विकास क्षेत्र (एनडीझेड) म्हणून घोषित करण्यात येत आहे.

(i) अधिसूचित बंदरांच्या क्षेत्रात असा परिसर येत असेल, तर ना-विकास क्षेत्राची अट लागू नाही;

(ii) अस्तित्वात असलेल्या अधिकृत इमारतींची दुरुस्ती, तसेच सध्याचा चटईक्षेत्र निर्देशांक, सध्याचे बैठक पातळी क्षेत्र आणि बांधकामांची घनता कायम ठेवून फेरबांधणी करणे आणि परवानगीप्राप्त कृती आणि त्यासाठी आवश्यक सुविधा उपलब्ध करण्यासाठीच या बांधकामाचा वापर करणे, याव्यतिरिक्त अन्य कारणांसाठी बांधकाम करण्यास एनडीझेडमध्ये परवानगी नसेल. किनारी प्रदेशातील मच्छिमार आणि अन्य पारंपरिक रहिवाशांशी चर्चा केल्यानंतर, आपत्ती व्यवस्थापनासंबंधीच्या तरतुदींचे पालन केल्यानंतर आणि संबंधित राज्य वा केंद्रशासित प्रदेशाच्या सीझेडएमएने केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाच्या एनसीझेडएमएकडे शिफारस पाठविल्यानंतर तयार करण्यात आलेल्या संबंधित राज्य वा केंद्रशासित

प्रदेशाच्या सर्वसमावेशक आराखड्यानुसार भरतीरेषेपासून १०० ते २०० मीटरच्या क्षेत्रात मच्छिमारांसह स्थानिक रहिवाशांसाठी घरकुलांचे बांधकाम/फेरबांधकाम करण्यास समुद्रकिनार्याच्या प्रदेशात परवानगी देता येईल.

- (iii) तथापि, एनडीझेडमध्ये खालील कृती परवानगीस पात्र असतील -
- (a) शेती, बागायती, बागा, कुरणे, उद्याने, खेळाची मैदाने, वनशेती;
 - (b) आण्विक ऊर्जेच्या विकासाशी संबंधित असलेले प्रकल्प;
 - (c) दुर्मिळ खनिजांचे उत्खनन;
 - (d) समुद्राच्या पाण्यापासून मिठाची निर्मिती;
 - (e) पेट्रोलियम उत्पादने आणि द्रवरूप नैसर्गिक वायूंची परिशिष्ट - II मध्ये निर्दिष्ट केल्यानुसार निर्मिती आणि साठा;
 - (f) परिच्छेद क्र. 2 मधील उपपरिच्छेद (ii) मध्ये दिलेल्या नियमावलीचे पालन करून द्रवरूप नैसर्गिक वायूच्या पुनर्भरणाची सुविधा;
 - (g) अपारंपरिक स्रोतांचा वापर करून ऊर्जा निर्मिती करणाऱ्या प्रकल्पाची उभारणी;
 - (h) खारे पाणी गोडे बनविण्याचे प्रकल्प आणि आनुषंगिक सुविधांची उभारणी;
 - (i) हवामान अंदाजासाठी रडार;
 - (j) पारंपरिक मूलनिवासींच्या वसाहतींना आवश्यक असलेले दवाखाने, शाळा, पावसापासून संरक्षणासाठी सार्वजनिक निवारे, सार्वजनिक स्वच्छतागृहे, पूल, रस्ते, धक्के, पाणीपुरवठा योजना, सांडपाणी निकास प्रकल्प, गटारे यांच्या बांधकामांसाठीची परवानगी केंद्र शासनाकडून किंवा किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाकडून प्रत्येक कामासाठी स्वतंत्रपणे घेण्यात यावी;
 - (k) घरगुती सांडपाणी वहन, प्रक्रिया आणि निकाससाठी प्रदूषण नियंत्रण मंडळ/ समितीच्या मंजूरीने शौचालये आणि पूरक सुविधा पुरविणे;
 - (l) स्थानिक मच्छीमार समुदायांसाठी मासे वाळविण्याची जागा, लिलावगृहे, जाळे विणण्याची जागा, पारंपरिक नौकाबांधणीसाठी जागा, बर्फ फोडण्याची केंद्रे, मासे टिकविण्याच्या सुविधा आदी सुविधा पुरविणे;
 - (m) नवी मुंबईमध्ये यापूर्वीच मंजूर झालेल्या हरितक्षेत्र विमानतळाचा विकास.

B. 200 ते 500 मीटरमधील परिसर :-

वर उल्लेख केलेल्या क्षेत्रात खालील बाबींना परवानगी असेल.

- (j) खुल्या भूखंडात पर्यटकांसाठी आणि प्रवाशांसाठी परिशिष्ट - III मधील मार्गदर्शक सूचनांच्या अधीन राहून हॉटेल किंवा बीच रेसॉर्टसचा विकास करणे;

(ii) पेट्रोलियम उत्पादने आणि द्रवरूप नैसर्गिक वायूंची परिशिष्ट - ॥ मध्ये निर्दिष्ट केल्यानुसार निर्मिती आणि साठा;

(iii) परिच्छेद क्र. 2 च्या उपपरिच्छेद (ii) मध्ये दिलेल्या नियमावलीचे पालन करून द्रवरूप नैसर्गिक वायूच्या पुनर्भरणाची सुविधा;

(iv) खाद्यतेले, खते आणि अन्नधान्यांसारख्या घटक नसलेल्या पदार्थांचा साठा अनुसूचित गोदींमध्ये करणे;

(v) पाणी गोडे बनविण्याचे प्रकल्प आणि आनुषंगिक सुविधांची उभारणी;

(vi) अपारंपरिक स्रोतांचा वापर करून ऊर्जा निर्मिती करणारया प्रकल्पाची उभारणी;

(vii) अस्तित्वात असलेल्या मच्छिमारांच्या गावांमध्ये आणि गावठाणांमध्ये स्थानिक रहिवाशांच्या पारंपरिक हक्कांच्या कक्षेत आणि नेहमीच्या वापराच्या घरकुलांचे बांधकाम किंवा फेरबांधकाम. असे बांधकाम परवाने अस्तित्वात असलेल्या स्थानिक शहरी आणि ग्रामीण नियोजन नियमावलीच्या अधीन राहून दिले जातील आणि इमारतींची एकूण उंची नऊ मीटरपेक्षा अधिक असणार नाही. यात दोन मजल्यांचा (तळमजला + पहिला मजला) समावेश असेल.

(viii) पावसापासून संरक्षणासाठी सार्वजनिक निवारे, सार्वजनिक स्वच्छतागृहे, पाणीपुरवठा, सांडपाणी निकास, मैला निकास, रस्ते आणि पुलांसाठी किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरण परवानगी देऊ शकते. संबंधित पंचायतीचे सर्वाधिक क्षेत्र किनारी नियंत्रण क्षेत्रात येत असेल आणि अन्य जागा उपलब्ध नसेल, तर किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरण स्थानिक रहिवाशांसाठी शाळा आणि दवाखान्यांनाही परवानगी देऊ शकते;

(ix) उपरोक्त (vii) आणि (viii) मधील अस्तित्वात असलेल्या अधिकृत इमारतींची पुनर्बांधणी किंवा फेररचना;

(x) नवी मुंबईसाठी आधीच मंजूर झालेल्या हरितगृह विमानतळाची उभारणी.

(IV) किनारी नियमन क्षेत्र -IV - मधील परिसरात

पारंपरिक रहिवाशांकडून केली जाणारी मच्छिमारी आणि तदनुषंगिक व्यवसायांव्यतिरिक्त समुद्र किंवा भरतीप्रभावित जलसंस्थांवर आधारित सर्व कृती खालीलप्रमाणे नियंत्रित केल्या जातील.

(c) प्रक्रिया न केलेला मैला, टाकाऊ पदार्थ, सांडपाणी, नौका साफ केल्यानंतरचे अस्वच्छ पाणी, राख, किंवा सागरी पाण्याशी निगडित अन्य व्यवसायांमधील घनकचरा पाण्यात सोडण्याची किंवा नचरा करण्याची परवानगी नसेल. सांडपाणी आणि मैल्यावर प्रक्रिया करणारा सर्वसमावेशक आराखडा

संबंधित शहरांनी हा अध्यादेश जारी झाल्यापासून एका वर्षाच्या आत तयार केला पाहिजे आणि दोन वर्षात त्याची अंमलबजावणी केली पाहिजे;

(b) तेल आणि वायूचा शोध घेणे आणि उपलब्ध करणे, खोदकाम, खाणकाम, नौकानयन यांपासून उत्पन्न होणारे प्रदूषण;

(c) स्थानिक समुदायांकडून केली जाणारी मासेमारी आणि आनुषंगिक बाबींवर निर्बंध नसतील.

(V) विशेष देखभालीची गरज असलेले विभाग :-

१. बृहन्मुंबई पालिकेच्या हद्दीत येणारे किनारी नियमन क्षेत्र

(i) पाणथळ वनस्पतींचे क्षेत्र कमी होणे, खाड्या आणि किनारयाजवळील पाण्याचे घनकचरा आणि प्रक्रिया न केलेले घटक सोडल्यामुळे होणारे प्रदूषण आदी पर्यावरणासंबंधीच्या बाबी विचारात घेऊन; तसेच समाजातील गरीब घटकांना उत्तम निवासस्थाने पुरविण्याची गरज आणि बृहन्मुंबईतील एकमेकांना जोडलेल्या बेटांच्या बाबतीत अन्य पर्यायांची कमतरता विचारात घेऊन सीआरझेड क्षेत्रातील कृती खालीलप्रमाणे नियंत्रित केल्या जातील :-

A. रस्तेबांधणी - परिच्छेद ७ मधील उपपरिच्छेद (i) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या सीआरझेड-1 क्षेत्रात केवळ खाली उल्लेख केलेली बांधकामे हाती घेता येतील: -

(a) बृहन्मुंबईच्या विकास आराखड्यात मंजूर झालेले रस्ते, जोडरस्ते आणि संपर्कहीन ठिकाणांना जोडणारया रस्त्यांचे, सागरी पाण्याच्या प्रवाहाला अवरोध होणार नाही, याची काळजी घेऊन खांबांवर बांधकाम करणे. अशा रस्त्यांच्या किंवा जोडरस्त्यांच्या जमिनीकडील भागांना सीआरझेड-॥ अन्वये मिळणारे फायदे पुढील अटींवर उपलब्ध होतील :-

(i) खारफुटीच्या क्षेत्राची मोजणी अधिसूचित राखीव वनक्षेत्राच्या धर्तीवर केली जावी आणि अशा खारफुटीच्या क्षेत्राचे संरक्षण आणि संवर्धन करण्यासाठी उपाययोजना हाती घेतल्या जाव्यात.

(ii) बांधकामप्रक्रियेत तोडल्या किंवा नष्ट केल्या गेलेल्या खारफुटीच्या पाचपट खारफुटीची फेरलागवड करण्यात यावी.

B. घनकचरयावरील प्रक्रियेच्या जागा 'सीआरझेड' कक्षेच्या बाहेर निश्चित करण्यात याव्यात आणि त्यानंतर वर्षभराच्या आत घनकचरयावरील प्रक्रियेच्या सध्याच्या जागा 'सीआरझेड' कक्षेच्या बाहेर स्थलांतरित करण्यात याव्यात.

(iii) सीआरझेड-॥ च्या परिसरात :-

(c) या अधिसूचनेत वेगळा उल्लेख केला नसल्यास, विकास आणि पुनर्विकासाची प्रक्रिया १९.२.१९९१ रोजी जारी करण्यात आलेल्या अधिसूचनेच्या वेळी अस्तित्वात असलेल्या शहर आणि ग्रामीण नियोजनाच्या नियमावलीत निर्दिष्ट केलेल्या निकषांनुसारच व्हावी.

(b) झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना -

१. बृहन्मुंबई क्षेत्रात अनेक झोपडपट्ट्या असून, त्यात लाखो कुटुंबे राहतात. झोपडपट्टी विभागांची अवस्था दयनीय असून, झोपडपट्ट्यांची वाढ अनिर्बंध रीतीने झाल्यामुळे स्थानिक यंत्रणा झोपडपट्टीवासियांना पिण्याचे पाणी, वीज, रस्ते, सांडपाणी वहनयंत्रणा आदी मूलभूत सुविधा पुरवू शकत नाहीत. वादळे, चक्रीवादळे किंवा सुनामीसारख्या नैसर्गिक आपत्तींच्या वेळी बचाव, मदत आणि स्थलांतर आदी कामांमध्ये येणारे अडथळे विचारात घेता सर्वाधिक धोका किनारी प्रदेशातील झोपडपट्ट्यांना आहे.

२. झोपडपट्टीवासियांना सुरक्षित आणि चांगली निवासस्थाने पुरविण्यासाठी राज्य सरकार या अधिसूचनेत निर्दिष्ट केल्यानुसार स्वतः किंवा महाराष्ट्र हाऊसिंग अँड एरिया डेव्हलपमेंट अथॉरिटी (म्हाडा), शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प लिमिटेड (एसपीपीएल), मुंबई मेट्रोपोलिटन रीजन डेव्हलपमेंट अथॉरिटी (एमएमआरडीए) यांसारख्या अंकित यंत्रणांच्या माध्यमातून झोपडपट्टी पुनर्विकास योजना राबवू शकते. मात्र पुढील परिस्थितीत,-

(i) अशा पुनर्वसन योजना थेट किंवा सार्वजनिक-खासगी भागीदारी प्रकल्पांच्या किंवा अन्य आकृतिबंधांच्या माध्यमातून हाती घेतल्या जाव्यात आणि राज्य सरकार आणि सरकारी यंत्रणांचा वाटा 51 टक्क्यांपेक्षा कमी नसावा.

(ii) अशा पुनर्विकास योजनेतील फ्लोअर स्पेस इन्डेक्स किंवा फ्लोअर एरिया रेशो हा प्रकल्प संबंधित प्राधिकरणाद्वारे मंजूर करतेवेळीच्या नागरी किंवा ग्रामीण नियोजन नियमावलीत दिलेल्या निकषांशी सुसंगत असावा.

(iii) निर्दिष्ट इमारतींमधील नियमित करण्यात आलेल्या सर्व कायदेशीर भाडेकरूंना किंवा राज्य सरकारने केलेल्या नियमावलीत निर्दिष्ट केलेल्या सर्वाना पुनर्बाधणी केलेल्या इमारतीत घरे मिळतील, उपरोक्त नियम २ (i) नुसार घरे मिळतील, याची दक्षता घेण्याची जबाबदारी पुनर्विकास योजनेच्या प्रवर्तक यंत्रणेची असेल.

(b) मोडकळीस आलेल्या, करपात्र आणि धोकादायक इमारतींचा पुनर्विकास :

१. बृहन्मुंबईत जुन्या आणि मोडकळीस आलेल्या, करपात्र आणि धोकादायक इमारतींची संख्याही 'सीआरझेड' क्षेत्रात मोठी आहे आणि त्या बऱ्याच वर्षांपूर्वीच्या असल्याने अत्यंत धोकाप्रवण बनल्या

आहेत. त्यामुळे अशा इमारती निश्चित करून त्यांचा पुनर्विकास किंवा पुनर्बांधणी करणे तातडीचे झाले आहे.

२. खालील अटी आणि सुरक्षाविषयक नियमांच्या आधारे असे प्रकल्प हाती घेतले जावेत :

- (i) असे पुनर्विकास किंवा पुनर्बांधणी प्रकल्प हाती घेताना इमारतीच्या मालकाला किंवा खासगी विकसकाला त्यात सामावून घेण्यात यावे. असे प्रकल्प प्रचलित नियमावलीनुसार थेट, भागीदारीत किंवा अन्य कोणताही आकृतिबंध उपयोगात आणून हाती घ्यावेत.
- (ii) अशा पुनर्विकास योजनेतील फ्लोअर स्पेस इन्डेक्स किंवा फ्लोअर एरिया रेशो हा प्रकल्प संबंधित प्राधिकरणाद्वारे मंजूर करतेवेळीच्या नागरी किंवा ग्रामीण नियोजन नियमावलीत दिलेल्या निकषांशी सुसंगत असावा.
- (iii) उपरोक्त अट 2 (i) मधील अटीनुसार पुनर्विकास प्रकल्प हाती घेणाऱ्या प्रवर्तकाकडून पुनर्विकास किंवा पुनर्बांधणीसाठी निर्दिष्ट केलेल्या इमारतीतील मूळ भाडेकरूला पर्याप्त घरकुल उपलब्ध करून दिले जायला हवे.

(d) या अधिसूचनेतील तरतुदी कोणत्याही असल्या, तरी उपरोक्त परिच्छेद (b) आणि (c) मध्ये निर्देशित केलेले झोपडपट्टी पुनर्विकासाचे किंवा मोडकळीस आलेल्या इमारतीच्या पुनर्बांधणीचे प्रकल्प हे त्या प्रकल्पांच्या प्रवर्तकाकडून अत्यंत पारदर्शक पद्धतीने हाती घेतले जावेत. त्यासाठी आवश्यकतेनुसार खालील तरतुदी बंधनकारक ठरतील:-

१ (i) पात्र प्राधिकरणांकडून मंजूर झालेल्या सर्व पुनर्विकास आणि पुनर्बांधणी प्रकल्पांना माहितीच्या अधिकाराचा कायदा, 2005 अंतर्गत असणाऱ्या तरतुदी लागू राहतील;

(ii) सीपीआयओ आणि योग्य अधिकारप्राप्त प्रथम अपिलीय प्राधिकरणांशी सल्लामसलत करून तसेच महाराष्ट्र सरकारशी सल्लामसलत करून केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालय यासंबंधीचा आदेश जारी करेल;

(iii) माहिती अधिकार कायदा २००५ च्या कलम ४ अन्वये झोपडपट्टी पुनर्विकास योजनेची संपूर्ण माहिती, योजनेचा आराखडा आणि तिच्या लाभार्थीच्या नावांच्या यादीसह मंजुरीपूर्वी एक महिना आधी महाराष्ट्र सरकारकडून प्रसिद्ध केली जाईल;

(iv) उपपरिच्छेद (V) मधील विभाग (iii) च्या उपविभाग (b) आणि (c) अन्वये निर्दिष्ट केलेल्या प्रकल्पांच्या बाबतीत महाराष्ट्र सरकारच्या अंमलबजावणी संस्थेकडून प्रकल्पस्थळी आणि अंमलबजावणी संस्थेच्या कार्यालयात मोठ्या सूचनाफलकावर पात्र विकसकांची नावे, जाहीर झालेल्या घरकुलांची एकूण संख्या, ज्यांना घरकुले द्यायची आहेत अशा पात्र

झोपडपट्टीवासियांच्या नावांची यादी आणि उपलब्ध असणाऱ्या मोकळ्या जागेचा तपशील जाहीर करण्यात आला पाहिजे.

(v) माहिती अधिकार कायदा, २००५ अन्वये जबाबदार राहण्याचे प्रकल्प अंमलबजावणी संस्थेने मान्य केले तरच उपपरिच्छेद (V) मधील विभाग (iii) च्या उपविभाग (b) आणि (c) मध्ये निर्दिष्ट केलेले प्रकल्प सुरु करण्यास परवानगी देण्यात येईल.

२. कॉम्प्ट्रोलर जनरल अँड अडिटरच्या (यापुढे ज्याचा उल्लेख सी अँड एजी असा केला आहे) पॅनेलवरील सदस्यांना वैधानिक लेखापरीक्षक म्हणून नेमून केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालय मोडकळीस आलेल्या, धोकादायक इमारतींच्या पुनर्वसनाच्या प्रकल्पांचे संचालन आणि आर्थिक स्तरावर लेखापरीक्षण करेल आणि झोपडपट्टी पुनर्वसनाच्या प्रकल्पांचे लेखापरीक्षण सी अँड एजीकडून केले जाईल.

३. उपपरिच्छेद (V) मधील विभाग (iii) च्या उपविभाग (b) आणि (c) ची अंमलबजावणी होत असल्याची ठराविक काळाने पाहणी करण्यासाठी महाराष्ट्र सरकारकडून उच्चस्तरीय देखरेख समिती स्थापन केली जाईल. या समितीत वास्तुविषारद, नगररचनाकार, अभियंते आणि नागरिकांमधील सर्व संबंधित घटक, तसेच स्थानिक नागरी यंत्रणा, राज्य आणि केंद्र सरकारच्या प्रतिनिधींचा समावेश असेल.

४. उपपरिच्छेद (V) मधील विभाग (iii) च्या उपविभाग (b) आणि (c) अंतर्गत हाती घ्यावयाचे सर्व प्रकल्प, ईआयई अधिसूचना, २००६ मधील तरतुदींच्या आधारे केवळ जनसुनावणीनंतरच हाती घेतले जातील, ज्यात फक्त कायदेशीररीत्या पात्र झोपडपट्टीवासीय आणि मोडकळीस आलेल्या आणि धोकादायक इमारतींमधील कायदेशीररीत्या पात्र असलेल्या रहिवाशांचेच म्हणणे ऐकून घेतले जाईल.

(e) बृहन्मुंबईतील हरितपट्ट्यांच्या संरक्षणासाठी आणि संवर्धनासाठी 'सीआरझेड-II' गटात निर्दिष्ट केलेल्या सर्व खुल्या जागा, मैदाने, बगीचे, खेळाची मैदाने आदींचे वर्गीकरण 'सीआरझेड-III' मध्ये म्हणजेच 'ना विकास क्षेत्रा'त करण्यात येईल.

(f) नागरी सुविधांची उभारणी, स्टेडियम, जिम्नॅशियम आदी क्रीडाक्षेत्राच्या विकासासाठी उपयुक्त इमारतींच्या उभारणीसाठी खुल्या जागांवर 15 टक्के फ्लोअर स्पेस इंडेक्स मंजूर केला जाईल. रहिवासी किंवा व्यापारी उपयोगासाठी खुल्या जागांच्या वापरावर प्रतिबंध राहिल.

(g) १९८१ च्या विकास आराखड्यानुसार किंवा महाराष्ट्र शासनाच्या अन्य संबंधित कागदपत्रांनुसार निश्चित केलेल्या कोळीवाडा नावाच्या मच्छिमारांच्या वसाहती नकाशाबद्ध करून त्यांना सीआरझेड-III चा दर्जा देण्यात येईल, जेणेकरून स्थानिक शहरी आणि ग्रामीण नियोजन नियमावलीच्या आधीन राहून या वसाहतींच्या क्षेत्रात बांधकाम आणि फेरबांधकामासह अन्य विकासकामे शक्य होतील.

(h) राज्य सरकारने निर्दिष्ट केलेल्या मच्छीमार समुदायाच्या आणि अन्य स्थानिक समुदायांच्या मालकीच्या घरकुलांची पुनर्बांधणी आणि दुरुस्ती, स्थानिक शहरी आणि नियोजन नियमावलीच्या आधीन राहून करण्याची परवानगी पात्र प्राधिकरणाकडून प्राधान्यक्रमाने देण्यात येईल.

२. केरळमधील सीआरझेड

केरळमधील सागरी फुगवटा आणि त्यातील बेटांमुळे, तसेच किनारी प्रदेशातील जागेच्या उपलब्धतेवरील मर्यादेमुळे तयार झालेली एकमेवाद्वितीय अशी किनारी परिस्थिती विचारात घेऊन खालील कृती पुढे निर्दिष्ट केलेल्या पद्धतीनुसार नियंत्रित केल्या जातील :-

- (i) केरळमधील सागरी फुगवट्याच्या क्षेत्रातील सर्व बेटे किनारी नियंत्रण क्षेत्र अधिसूचनेच्या अखत्यारीत आणण्यात येतील.
- (ii) सागरी फुगवट्यातील सर्व बेटांसाठी किनारी नियंत्रण क्षेत्र भरतीरेषेपासून जमिनीच्या दिशेने 50 मीटर अंतरापर्यंतचे असेल.
- (iii) भरतीरेषेपासून 50 मीटर अंतराच्या आत सध्या अस्तित्वात असलेल्या स्थानिकांच्या घरांची दुरुस्ती आणि पुनर्बांधणी करण्यास परवानगी दिली जाईल; मात्र नव्या बांधकामांना परवानगी नसेल.
- (iv) भरती रेषेपासून जमिनीच्या दिशेने 50 मीटर अंतराबाहेर असणारया घरांची दुरुस्ती आणि पुनर्बांधणी स्थानिक ग्रामपंचायतींच्या परवानगीने करता येईल.
- (v) सागरी फुगवट्यातील बेटांच्या क्षेत्रात मासेमारीचे धक्के, मासे वाळविण्याची जागा, जाळे विणण्याची जागा, पारंपरिक पद्धतीने केल्या जाणारया मत्स्यप्रक्रियेची केंद्रे, नौकाबांधणीच्या जागा, नौका दुरुस्तीच्या जागा आदी सुविधांसाठी भरतीरेषेपासून जमिनीच्या दिशेचे 50 मीटर अंतरातील क्षेत्र वापरता येईल.

३. गोव्यातील सीआरझेड

पूर्वेतिहास आणि अन्य विकासात्मक बाबींच्या दृष्टीने गोवा राज्याचा स्वतंत्र विचार करून, खालील विशिष्ट कृती नियंत्रित केल्या जातील आणि खालीलप्रमाणे विविध उपाययोजना केल्या जातील.

- (i) गोवा किनारपट्टीवरील मच्छीमारांची अशी गावे, जेथे मासेमारी; तसेच पारंपरिक मत्स्यप्रक्रिया केंद्रे, नौकाबांधणी आणि दुरुस्तीच्या जागा, जाळे विणण्याच्या जागा, बर्फनिर्मिती आणि साठवणूककेंद्रे, लिलावगृहे, धक्के आदी आनुषंगिक सुविधा संबंधित ग्रामपंचायतीने मंजूर करणे अपेक्षित आहे, अशी गावे गोवा सरकार अधिसूचित करेल;

- (ii) किनारी नियंत्रण क्षेत्रांतर्गत येणाऱ्या स्थानिक जनसमूहांच्या निवासस्थानांची दुरुस्ती व पुनर्बांधणी करण्यास परवानगी असेल;
- (iii) दरवर्षी सप्टेंबर ते मे महिन्यादरम्यान उभारण्यात येणारे पूर्णतः तात्पुरत्या स्वरूपाचे आणि हंगामी निवारे;
- (iv) जैववैज्ञानिकदृष्ट्या संवेदनशील आणि खजान जमीन या नावाने ओळखले जाणारे भरतीमुळे बाधित होणारे सखल प्रदेश आरेखित करण्यात येतील;
- (v) खजान जमिनीमधील खारफुटी क्षेत्राचे संरक्षण केले जाईल आणि खजान जमिनीसाठी व्यवस्थापन आराखडा तयार केला जाईल. या क्षेत्रात कोणत्याही विकासकामांना परवानगी दिली जाणार नाही.
- (vi) उपसागर आणि खाड्यांच्या प्रदेशातील वाळूच्या टेकड्या, किनारे आदींचे सर्वेक्षण आणि आरेखन केले जाईल. वाळूच्या टेकड्यांच्या परिसरात कोणत्याही व्यावसायिक कृतींना परवानगी दिली जाणार नाही.
- (vii) मांद्रिम, मॉर्जिम, गाल्गिबा आणि अगोंडा यांसारखे किनारे कासवांच्या विणीचे क्षेत्र म्हणून निश्चित करण्यात आले आहेत आणि वन्यजीव संरक्षण कायदा, 1972 अन्वये संरक्षित करण्यात आले आहेत. अशा क्षेत्रांचे सर्वेक्षण करून कासवांच्या विणीचे क्षेत्र संरक्षित करण्याच्या दृष्टीने व्यवस्थापन आराखडा तयार केला जाईल.
- (viii) उपरोक्त उपपरिच्छेद (vii) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कासवांच्या विणीच्या क्षेत्रांत कोणत्याही विकासकामांना परवानगी दिली जाणार नाही.
४. (a) आत्यंतिक धोकाप्रवण किनारी प्रदेशांसह (सीव्हीसीए) सुंदरबनसारखे पर्यावरणशास्त्रीयदृष्ट्या अतिसंवेदनशील असे अन्य प्रदेश, ज्यांच्या व्यवस्थापनात मच्छिमारांसह अन्य किनारी लोकसमूहांचा सहभाग आवश्यक आहे:-
- (b) सुंदरबनचा संपूर्ण खारफुटीचा प्रदेश आणि गुजरातमधील खंबाटचे आखात आणि कच्छचे आखात, महाराष्ट्रातील मालवण, आचरा-रत्नागिरी, कर्नाटकातील कारवार आणि कुंडापूर, केरळमधील वेंबनाद, तमिळनाडूतील मन्नारचे आखात, ओरिसातील भैतरकणिका, आंध्र प्रदेशातील कोरिंगा, पूर्व गोदावरी आणि कृष्णा असे पर्यावरणीयदृष्ट्या संवेदनशील प्रदेश आत्यंतिक धोकाप्रवण प्रदेश (सीव्हीसीए) म्हणून घोषित केले जातील आणि या प्रक्रियेत स्थानिक मच्छिमार आणि परिसरातील अन्य समुदायांशी आणि तेथील स्रोतांवर उपजीविका अवलंबून असलेल्या अन्य घटकांशी विचारविनिमय करण्याचा समावेश असेल. किनारी स्रोतांचे संवर्धन आणि शाश्वत रीतीने उपयोग करून घेणे, तसेच किनारी अधिवासांचे संरक्षण आणि संवर्धन करण्याचा हेतू यामागे असेल.

(c) आत्यंतिक धोकाप्रवण प्रदेश (सीव्हीसीए) निश्चित करणे, अधिसूचित करणे आणि त्याबरहुकूम अंमलबजावणी करणे ही प्रक्रिया केंद्रीय पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने विकसित आणि अधिसूचित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांद्वारे संचलित केली जाईल आणि या सूचना राज्य सरकार तसेच स्थानिक मच्छिमार आणि अन्य जनसमूहांसह सर्व संबंधित घटकांशी केलेल्या विचारविनिमयाद्वारे निश्चित केल्या जातील.

(d) अशा आत्यंतिक धोकाप्रवण प्रदेशांसाठी (सीव्हीसीए) एकात्मिक व्यवस्थापन आराखडे (आयएमपी) तयार करताना खारफुटीच्या प्रदेशांच्या सवर्धनाबरोबरच रुग्णालये, शाळा, पावसापासून संरक्षणासाठी सार्वजनिक निवारे, सार्वजनिक स्वच्छतागृहे, पूल, रस्ते, धक्के, पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, मैलानिःसारण अशा नागरी सुविधांसह समुद्राच्या पातळीत होणारी वाढ आणि संभाव्य नैसर्गिक आपत्तींचाही विचार करण्यात येईल आणि किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडा करण्यासंबंधीच्या उपरोक्त परिच्छेद क्र. ५ अनुसारच हे एकात्मिक व्यवस्थापन आराखडे तयार करण्यात येतील.

(e) जोपर्यंत असे एकात्मिक विकास आराखडे तयार होऊन अधिसूचित होत नाहीत, तोपर्यंत स्थानिक रहिवाशांसाठी गरजेची असणारी रुग्णालये, शाळा, पावसापासून संरक्षणासाठी सार्वजनिक निवारे, सार्वजनिक स्वच्छतागृहे, पूल, रस्ते, धक्के, पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, मैलानिःसारण अशा प्रत्येक बाबीला किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाकडून स्थानिक मच्छिमार आणि अन्य रहिवाशांची मते जाणून घेऊन स्वतंत्ररीत्या परवानगी देण्यात येईल.

(एफ क्र. ११-८३/२००५-आयए-III)

जे. एम. माउसकर, अतिरिक्त सचिव

.....

परिशिष्ट I

किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे तयार करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना

A. भरतीरेषेचे आरेखन

1. भरतीरेषा आणि ओहोटीरेषेचे आरेखन पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने अधिकृत केलेल्या कोणत्याही संस्थेमार्फत 'नॅशनल सेंटर फॉर सस्टेनेबल कोस्टल झोन'च्या (एनसीएससीझेड) शिफारशीनुसार केले जावे.
2. भरतीरेषा/ ओहोटीरेषेचे आरेखन केंद्र शासनाने प्रमाणित केलेल्या संस्थेकडून किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन (सीझेडएम) नकाशावर 1 : 25,000 प्रमाणात केले जावे.
3. अधिकारी आणि स्थानिक प्रशासन यांना किनारी नियमन क्षेत्राचे आकलन व्हावे या हेतूने स्थानिक पातळीवरील किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशे तयार केले जावेत.
4. स्थानिक पातळीवरील किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशे कॅडस्ट्रल प्रमाणानुसार; तसेच केंद्र शासनाने मंजूर केलेल्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशावरहुकूम तयार केले जातील.

B. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशे तयार करणे

5. 1 : 25,000 प्रमाणातील आधारभूत नकाशे सर्व्हे अफ इंडियाकडून प्राप्त केले जातील. ज्या ठिकाणी 1 : 25,000 प्रमाणातील नकाशे उपलब्ध नाहीत, तेथे आधारभूत नकाशा तयार करण्यासाठी 1 : 50,000 प्रमाणातील नकाशे मोठे करून 1 : 25,000 प्रमाणात आणले जातील. या नकाशांमधील प्रमाणित तपशील पुढीलप्रमाणे असतील :

एकक : 7.5 मिनिटे X 7.5 मिनिटे

गणन : सर्व्हे अफ इंडियाच्या 'शीट नंबरिंग सिस्टिम'नुसार

उभा आधारभूत घटक : एव्हरेस्ट किंवा डब्ल्यूजीएस 84

आडवा आधारभूत घटक : मध्य समुद्रपातळी

प्रदेशाची स्वाभाविक रचना : सर्व्हे अफ इंडियाच्या नकाशात दिलेल्या संबंधित प्रदेशाच्या स्वाभाविक रचनेत उपग्रहावरून प्राप्त ताज्या छायाचित्रांनुसार, किंवा हवाई छायाचित्रांनुसार आवश्यक बदल केले जातील.

6. आधारभूत नकाशावर दर्शविण्यात आलेली उच्च पाणीपातळी (एचडब्ल्यूएल) आणि निम्न पाणीपातळी (एलडब्ल्यूएल) किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशावर जशीच्या तशी उतरविली जाईल.

7. भरतीरेषा आणि ओहोटीरेषा आरेखित करताना जमिनीवरून घेतलेल्या/ उपग्रहांवरून घेतलेल्या/ हवाई छायाचित्रांमध्ये आढळलेले किनारी भू-रचनाशास्त्रीय तपशील, किनारी नियमन क्षेत्र अध्यादेशानुसार उच्च पाणीपातळी/ निम्न पाणीपातळीमध्ये योग्य तडजोड करण्यासाठी वापरले जातील.

8. भरतीरेषा/ ओहोटीरेषा आरेखित करताना खालील भू-रचनाशास्त्रीय तपशील उपयोगात आणले जातील

:

- पुळण असलेल्या किनार्यांच्या बाबतीत पावसाळी हंगामातील जमिनीच्या दिशेची सर्वोच्च पाणीपातळी

- खडक, भूशिर, कडे

- समुद्र हटविण्यासाठी उभारलेल्या भिंती, गोदीतून जहाजात माल चढविण्यासाठी केलेला धक्का

9. भरतीरेषेस अनुसरून 500 मीटरची रेषा आणि 200 मीटरची रेषा आरेखित केली जाईल.

10. भरतीरेषा (किनारी नियमन क्षेत्र अध्यादेशात केलेल्या व्याख्येनुसार) आणि ओहोटीरेषा जमिनीवरील भरतीप्रभावित जलस्रोतांच्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांमध्येही आरेखित केली जाईल.

11. विविध किनारी प्रदेशांचे वर्गीकरण किनारी नियमन क्षेत्र अध्यादेशानुसार केले जाईल.

12. माहितीचे उपविभाग दर्शविण्यासाठी राष्ट्रीय/ आंतरराष्ट्रीयदृष्ट्या आदर्श मानलेल्या निकषांनुसार रंगसंकेत वापरले जातील.

C. स्थानिक पातळीवरील किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशे :

स्थानिक पातळीवरील किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशे हे किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्याच्या अंमलबजावणीच्या दृष्टीने स्थानिक प्रशासन आणि अन्य संस्थांच्या वापरासाठी तयार केले जातील.

13. 1 : 3960 किंवा त्याहून थोडेफार कमी-अधिक प्रमाण घेऊन तयार केलेले कॅडस्ट्रल (ग्रामीण) नकाशे आधारभूत नकाशे म्हणून वापरण्यात येतील.

14. हे नकाशे महसूल विभागाच्या अधिकार्यांकडे उपलब्ध असतात आणि आदर्श निकषांनुसार तयार केले जातात.

15. केंद्र शासनाने मंजूर केलेल्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशातील भू-रचनाशास्त्रीय चिन्हांच्या / तपशिलांच्या पडताळणीच्या आधारे कॅडस्ट्रल नकाशात भरतीरेषा (किनारी नियमन क्षेत्र अध्यादेशात केलेल्या व्याख्येनुसार) आणि ओहोटीरेषा आरेखित केली जाईल.

16. अशा प्रकारे आरेखित केलेली भरतीरेषा आधारभूत मानून 500 मीटर आणि 200 मीटरची रेषा आरेखित केली जाईल.

17. भू-रचनाशास्त्रीय चिन्हांच्या/ तपशिलांच्या आधारे जमिनीवरील भरतीप्रभावित जलस्रोतांच्या किनारी क्षेत्रातही भरतीरेषा (किनारी नियमन क्षेत्र अध्यादेशात केलेल्या व्याख्येनुसार) आणि ओहोटीरेषा आरेखित केली जाईल.

18. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांमधील वर्गीकरण स्थानिक पातळीवरील किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांवर जसेच्या तसे उतरविले जाईल.

19. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांवरील चिन्हेच वापरली जातील.

20. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांनुसारच रंगसंकेत वापरले जातील.

21. कॅडस्ट्रल नकाशांचे आरेखन केंद्र शासनाने मंजुरी दिलेल्या स्थानिक संस्थांमार्फत केले जाईल. स्थानिक संस्था या संबंधित राज्य/ केंद्रशासित प्रदेशातील किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या मार्गदर्शनाखाली काम करतील.

D. धोक्यांचे आरेखन

1. किनारी नियमन क्षेत्र अध्यादेशातील परिच्छेद 5 मध्ये नमूद केलेल्या किनारी नियमन क्षेत्रे I, II, III, IV आणि V च्या आरेखनानुसार किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशे तयार केले जातील.

2. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांमध्ये जमीनवापर आराखडा स्पष्टपणे आरेखित केला जाईल आणि किनारी नियमन क्षेत्रांची (I) यादी तयार केली जाईल. परिच्छेद (I) A आणि B मध्ये दिलेल्या यादीनुसार सर्व किनारी नियमन क्षेत्रे (I) स्पष्टपणे आरेखित केली जातील आणि प्रत्येक किनारी नियमन क्षेत्राला (I) वेगळे रंगसंकेत दिले जातील; जेणेकरून प्रत्येक किनारी नियमन क्षेत्र (I) स्पष्टपणे ओळखू येईल.

3. 1000 चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र असलेल्या खारफुटीभोवतीचे राखीव क्षेत्र हे खारफुटीच्या जागेसाठी वापरलेल्या रंगसंकेतापेक्षा वेगळ्या रंगाने सांकेतित केले जाईल.

4. राखीव क्षेत्रही (बफर झोन) किनारी नियमन क्षेत्र - I म्हणूनच वर्गीकृत केले जाईल.

5. पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने आरेखित करावयाची धोकारेखा 1 : 25,000 प्रमाण घेऊन काढलेल्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशावर; तसेच कॅडस्ट्रल प्रमाणातील नकाशावर अध्यारोपित केली जावी.
6. किनारी नियमन क्षेत्र - II हे असे क्षेत्र असावे, ज्यावर बऱ्याच प्रमाणात बांधकामे झाली आहेत. मोकळ्या भूखंडांच्या 50 टक्के प्रमाणात बांधकाम झालेले भूखंड असावेत. तसेच, ही क्षेत्रे परिच्छेद क्र. 7 (II) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या निकषांमध्ये बसणारी असावीत.
7. किनारी नियमन क्षेत्र - II मध्ये मच्छीमारांची खेडी, मच्छीमार समुदायाची सार्वजनिक मालमत्ता, मच्छीमारीचे धक्के, मासे वाळविण्याचे कट्टे/ जागा, स्थानिक रहिवाशांसाठी केलेल्या मासेमारीच्या; तसेच दवाखाने, रस्ते, शाळा आदी पायाभूत सुविधा कॅडस्ट्रल प्रमाणातील नकाशामध्ये निर्दिष्ट कराव्यात.
8. किनारी नियमन क्षेत्र - IV मधील जलप्रदेश स्पष्टपणे आरेखित केला जावा. संबंधित जलप्रदेश समुद्र आहे, की खाडी, की खारया पाण्याचे सरोवर, की सागरी फुगवटा, की उपसागर याचे स्पष्ट आकलन व्हावे. अशा जलप्रदेशांच्या वर्गीकरणासाठी नौदल जलरेखांकन कार्यालयाच्या संज्ञा प्रमाणभूत मानल्या जाव्यात.
9. जलप्रदेशातील मच्छीमारी क्षेत्र आणि मत्स्यबीज पैदास केंद्रे स्पष्टपणे निर्दिष्ट केली जावीत.
10. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या निकषांनुसार पाण्याचा दर्जा आधारभूत मानून जलप्रदेशांची आखणी केली जावी.
11. किनारी नियमन क्षेत्र - V मध्ये जमिनीचे नकाशे किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांवर अध्यारोपित केले जावेत आणि त्यात किनारी नियमन क्षेत्र I, II, III, IV आणि V चे स्पष्ट वर्गीकरण करण्यात यावे.
12. समुद्राच्या बाजूकडील सध्याची परवानापात्र विकासकामे स्पष्टपणे निर्दिष्ट केली जावीत.
13. चक्रीवादळे, वादळे, सुनामी यांसारख्या नैसर्गिक आपत्तींच्या वेळी बचावकार्य सुकर व्हावे, या हेतूने चक्रीवादळापासून बचावासाठी निवारे, पावसापासून बचावासाठी निवारे, हेलिपॅड आणि रस्त्यांच्या जाळ्यासह इतर पायाभूत सुविधा किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशात स्पष्टपणे निर्दिष्ट केल्या जाव्यात.

III. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्यातील सुधारणा

1. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्याच्या बाबतीत संबंधित राज्य/ केंद्रशासित प्रदेशाच्या किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणाला काही शंका असेल, तर ते प्रकरण 'नॅशनल सेंटर फॉर सस्टेनेबल कोस्टल झोन'कडे न्यावे. संस्था ताज्या उपग्रह छायाचित्रांच्या आधारे आणि जमिनीवरील वास्तवाच्या आधारे आराखडा तपासून पाहील.

2. सुधारित आराखडा पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाकडे पाठविला जाईल.
3. किनारी क्षेत्रांमधील गतिमान नैसर्गिक बदलांच्या पार्श्वभूमीवर, किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन नकाशांमध्ये दर पाच वर्षांनी सुधारणा केल्या जाव्यात.

IV. किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्याबाबत नागरिकांची मते.

- a) किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे तयार झाल्यानंतर त्याला मोठ्या प्रमाणावर प्रसिद्धी दिली जावी आणि पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, 1986 अन्वये त्यावर हरकती, सूचना मागवाव्यात.
- b) सूचना आणि हरकतींचा विचार करून किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्यात सुधारणा केल्या जाव्यात आणि पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाकडून मंजूरी मिळवावी.
- c) मंजूर झालेले किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाच्या; तसेच संबंधित राज्य व केंद्रशासित प्रदेशातील किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरणांच्या वेबसाईटवर उपलब्ध करावेत आणि त्याचे दस्तावेज (हार्ड कॉपी) पंचायत कार्यालये, जिल्हाधिकारी कार्यालये आदी ठिकाणी उपलब्ध करून द्यावेत.

(परिच्छेद 3 (ii) (b) पाहा)

(किनारी नियमन क्षेत्र-I(i) चा अपवाद वगळता किनारी नियमन क्षेत्रात) साठवणुकीस परवानगी असलेल्या पेट्रोलियम आणि रासायनिक पदार्थांची यादी.

- (i) कच्चे तेल;
- (ii) द्रवरूप पेट्रोलियम वायू;
- (iii) मोटर स्पिरिट;
- (iv) केरोसिन;
- (v) विमानाचे इंधन;
- (vi) हायस्पीड डिझेल;
- (vii) वंगण तेल;
- (viii) ब्यूटेन;
- (ix) प्रोपेन;
- (x) संकीर्ण (कॉम्प्रेस्ड) नैसर्गिक वायू;
- (xi) नाफ्ता;
- (xii) फर्नेस तेल;
- (xiii) सागरी गंधकाचा मोठा साठा;
- (xiv) द्रवरूप नैसर्गिक वायू;
- (xv) खते आणि खते तयार करण्यासाठी लागणारा कच्चा माल.

.....

किनारी नियमन क्षेत्र - III मध्ये आणि किनारी नियमन क्षेत्र - II मध्ये प्रवासी आणि पर्यटकांच्या तात्पुरत्या निवासासाठी पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाच्या पूर्वपरवानगीने बीच रिसॉर्ट/ हॉटेल उभारणीसाठी मार्गदर्शक नियमावली

- I. विशेष संरक्षित किनारी क्षेत्र II आणि III म्हणून निश्चित केलेल्या परिसरात प्रवासी/ पर्यटकांच्या तात्पुरत्या निवासाच्या दृष्टीने वन खात्याच्या पूर्वपरवानगीने बीच रिसॉर्ट/ हॉटेलांचे बांधकाम करण्यासाठी पुढील नियमांचे पालन करावे लागेल.
 - (a) प्रकल्पाचा प्रवर्तक धोकारेपेपासून समुद्राच्या दिशेने; तसेच भरतीरेषा आणि ओहोटीरेषा यांच्या मधील परिसरात कोणतेही बांधकाम करणार नाही.
 - (b) संबंधित क्षेत्राची भौगोलिक वैशिष्ट्ये आणि किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडे यांचा विचार करून केंद्र सरकारला योग्य वाटतील अशा नियम आणि निर्बंध घालून, त्यांची कारणे लेखी स्वरूपात देऊन एखाद्या बांधकामास परवानगी देऊ शकेल.
 - (c) खासगी मालमत्तांना वनस्पतींचे कुंपण आणि वनस्पतींनी वेढलेले काटेरी तारेचे कुंपण घालण्यास परवानगी दिली जाऊ शकेल; मात्र अशा प्रकारच्या कोणत्याही कुंपणामुळे किनाऱ्याकडे जाणारा मार्ग बंद होणार नाही, अशी अट असेल.
 - (d) वाळूच्या टेकड्यांचे सपाटीकरण करण्यास परवानगी देण्यात येणार नाही.
 - (e) गोल पोस्ट, नेट पोस्ट आणि लॅप पोस्ट वगळता खेळाच्या सुविधा पुरविण्यासाठी कोणतेही कायमस्वरूपी बांधकाम करता येणार नाही.
 - (f) परिसरातील भूजलाच्या नैसर्गिक प्रवाहाला अडथळा होत नसल्याबद्दल खात्री देणारे नाहरकत प्रमाणपत्र राज्याच्या भूजल प्राधिकरणातून मिळविले, तरच तळघराच्या बांधकामाला परवानगी देण्यात येईल.
 - (g) असे नाहरकत प्रमाणपत्र देण्यापूर्वी संबंधित राज्य भूजल प्राधिकरणाने केंद्र शासनाने दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचा विचार करावा.
 - (h) विकास-प्रतिबंधित क्षेत्रात कोणतेही बांधकाम करण्यास परवानगी दिली जाणार नसली, तरी एखाद्या भूखंडाच्या 'फ्लोअर स्पेस इंडेक्स'चे मोजमाप करताना त्या भूखंडाचा विकास-प्रतिबंधित क्षेत्रात येणारा हिस्साही जमेस धरला जाईल.

- (i) अशा कोणत्याही भूखंडाचे क्षेत्रफळ 0.4 हेक्टरपेक्षा कमी असता कामा नये आणि सर्व मजल्यांचे मिळून बांधीव क्षेत्र भूखंडाच्या क्षेत्रफळाच्या 33 टक्क्यांहून अधिक असता कामा नये. म्हणजेच, 'फ्लोअर स्पेस इंडेक्स' 0.33 पेक्षा अधिक असता कामा नये. इमारत वगळता भूखंडाच्या उर्वरित भागावर योग्य प्रमाणात वनस्पतींची लागवड करण्यात यावी.
- (j) बांधकाम परिसरातील निसर्गाशी सुसंगत आणि स्थानिक वास्तुकलेच्या शैलीनुसार करण्यात यावे.
- (k) सर्वात वरच्या मजल्याच्या छपरापर्यंतची इमारतीची उंची 9 मीटरपेक्षा अधिक असता कामा नये आणि कोणतेही बांधकाम दोनपेक्षा अधिक मजल्यांचे नसावे. (तळमजला अधिक वरील एक मजला.)
- (l) भरतीरेषेपासून 200 मीटरमध्ये भूगर्भातील पाण्याचा उपसा करता कामा नये; तसेच 200 मीटर ते 500 मीटरच्या मधील परिसरामध्ये असलेल्या भूगर्भातील पाण्याचा उपसा केंद्रीय/राज्य भूगर्भ मंडळाच्या परवानगीनेच करण्यात यावा.
- (m) भरतीरेषेपासून 500 मीटरच्या परिसरात इमारतीच्या पायासाठी तसेच जलतरण तलावासाठी केलेल्या खोदकामाव्यतिरिक्त वाळू खणणे, पुळणीवर खोदकाम किंवा सपाटीकरण करण्यास परवानगी नसेल.
- (n) संबंधित प्रकल्पाच्या आवारातील प्रक्रिया केलेले सांडपाणी, घनकचरा, कर्बोत्सर्जन आणि ध्वनिपातळी यांचे प्रमाण केंद्रीय/राज्य प्रदूषण नियंत्रण मंडळे यांसह अधिकृत यंत्रणांनी ठरवून दिलेल्या निकषांनुसार; तसेच पर्यावरण (संरक्षण) कायदा, 1986 मधील तरतुदीनुसार असणे बंधनकारक आहे.
- (o) सांडपाणी आणि घनकचरावर प्रक्रिया करण्यासाठी योग्य उपाययोजना करणे बंधनकारक आहे. समुद्राच्या पाण्यात अथवा समुद्रकिनार्यावर सांडपाणी आणि कचराचे उत्सर्जन होणार नाही, याची काळजी घ्यायला हवी.
- (p) लोकांना समुद्रकिनार्यावर येणे-जाणे शक्य व्हावे, यासाठी कोणत्याही दोन हॉटेल/रिसॉर्टच्या मधून 20 मीटर रुंदीची मोकळी जागा ठेवणे बंधनकारक असेल; आणि कोणत्याही परिस्थितीत ही मोकळी जागा 500 मीटरपेक्षा अधिक नसावी.
- (q) कोणत्याही प्रकल्पांतर्गत वनजमिनीचा वापर वनविरहित कारणांसाठी करण्यात येणार असेल, तर वन (संरक्षण) कायदा, 1980 मधील तरतुदीनुसार प्रकल्पाला परवानगी मिळविणे आवश्यक ठरेल. तसेच, केंद्र आणि राज्य सरकारच्या इतर संबंधित कायदांचे पालन होणे आवश्यक आहे.
- (r) राज्याच्या/केंद्रशासित प्रदेशाच्या पर्यटन खात्याची परवानगी घेणे बंधनकारक असेल.
- II. जैविकदृष्ट्या संवेदनशील क्षेत्रात (उदा. सागरी अभयारण्ये, प्रवाळयुक्त खडक, मासे आणि इतर जलचरांचे प्रजननाचे ठिकाण, वन्यजीवांचे मूलस्थान आणि केंद्र/राज्य सरकारे आणि

केंद्रशासित प्रदेशांनी अधिसूचित केलेले असे कोणतेही ठिकाण) बीच रिसॉर्ट/ हॉटेलच्या
बांधकामाला परवानगी नसेल.....

किनारी नियमन क्षेत्र अध्यादेशाच्या अखत्यारीत येत असलेल्या प्रकल्पाच्या मंजूरीसाठी नमुना-I

सर्वसाधारण माहिती :

प्रकल्पाचे नाव :

विचाराधीन असलेले पर्यायी ठिकाण/ स्थळ :

प्रकल्पाचा आकार (संपूर्ण आकाराच्या प्रमाणात) :

संबंधित ठिकाणाचे किनारी नियमन क्षेत्र वर्गीकरण :

प्रकल्पाचा अंदाजित खर्च :

संपर्कासाठी तपशील :

(II) व्यवसाय

1. बांधकाम, चलनवलन, किंवा प्रकल्पात मोडणाऱ्या अशा कृती, ज्यामुळे स्थानिक परिसरात भौतिक बदल होणे अपेक्षित आहे (उदा. भूरचनाशास्त्र, जमिनीचा वापर, जलस्रोतांमधील बदल इत्यादी).

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीसाठी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
1.1.	जमिनीच्या वापरातील, जमीन आरक्षणातील किंवा भूरचनेतील तात्पुरता किंवा कायमस्वरूपी बदल, जमीन वापरातील तीव्रतेसह (स्थानिक जागावापर आराखड्यानुसार)		
1.2	मंजूर किनारी क्षेत्र व्यवस्थापन आराखड्यानुसार किनारी नियमन क्षेत्र वर्गीकरणाचे तपशील.		
1.3	किनारी नियमन क्षेत्र -। पासूनचे अंतर		
1.4	किनारी नियमन क्षेत्र -। मध्ये समाविष्ट आहे का?		

1.5	पर्यावरण आणि वनखात्याने आरेखित केलेल्या धोकारेषेच्या आत समाविष्ट आहे का?		
1.6	संबंधित क्षेत्र चक्रीवादळ, सुनामी, भरती, जमीन खचणे अथवा भूकंपप्रवण आहे का?		
1.7	खारे पाणी ज्या क्षेत्रापर्यंत शिरते, त्या क्षेत्रात समाविष्ट आहे का?		
1.8	संबंधित जमीन, वनीकरण, इमारत यांसाठीचा परवाना?		
1.9	जमिनीचा सध्यापेक्षा वेगळा वापर प्रस्तावित आहे का?		
1.10	बांधकामपूर्व तपासणी, उदा. कूपनलिका, मातीपरीक्षण इ.?		
1.11	बांधकामाचे स्वरूप?		
1.12	जुने बांधकाम पाडण्याच्या कामाचे स्वरूप?		
1.13	बांधकामासाठी; किंवा तसेच बांधकाम मजुरांच्या तात्पुरत्या निवासासाठी वापरण्यात येणारी जागा?		
1.14	जमिनीवरील बांधकाम, खोदकामाचे स्वरूप (संरचनेची लांबी, खोदकामातील उत्खनन आणि भराव)		
1.15	उत्खनन आणि बोगदा काढण्यासारखी जमिनीखालील कामे?		
1.16	समुद्र हटवून जमीन बनविण्याची कामे?		
1.17	उत्खनन/ समुद्र हटविणे/ जमीन भराव/ उत्खनन केलेल्या मातीची विल्हेवाट वगैरे ?		
1.18	समुद्रकिनारी करावयाची बांधकामे?		
1.19	उत्पादन आणि वस्तू बनविण्याची प्रक्रिया?		
1.20	वस्तू आणि उत्पादनाचा साठा करण्याची सुविधा?		

1.21	घनकचरा आणि सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्याची सुविधा?		
1.22	उत्पादनप्रक्रियेत सहभागी कामगारांसाठी दीर्घकालीन निवास व्यवस्था?		
1.23	बांधकाम किंवा उत्पादनप्रक्रियेदरम्यान नवीन रस्ते, लोहमार्ग, सागरी मार्ग?		
1.24	नवीन रस्ते, रेल्वे, हवाईमार्ग किंवा सध्याचे रस्ते, स्थानके, बंदरे, विमानतळ यांच्यात बदल करून तयार केलेल्या वाहतुकीच्या अन्य सुविधा?		
1.25	सध्याच्या वाहतूक वळविण्यासाठी केलेले रस्ते बंद करणे किंवा वाहतुकीत बदल करण्यासाठी संरचनेत केलेले बदल?		
1.26	नवीन किंवा अन्यत्र वळविलेल्या सध्याच्या वाहिन्या, नलिका?		
1.27	धरणे, बंधारे, भूमिगत वाहिन्या, सध्याच्या जलस्रोतांची आणि प्रवाहांची बदललेली रचना अथवा अन्य बदल?		
1.28	प्रवाह किंवा नदी ओलांडण्याची सुविधा?		
1.29	भूपृष्ठापासून किंवा जलपातळीपासून प्रवाहांचे निगमन किंवा अन्यत्र वळविणे?		
1.30	भूरचना, सांडपाणी व्यवस्थापन किंवा जलसंरचनांमध्ये बदल?		
1.31	बांधकाम, प्रक्रिया किंवा प्रकल्पासाठी मनुष्यबळ आणि साहित्याची वाहतूक?		
1.32	कामातील दीर्घकालीन विराम, संरचना सुटी करणे किंवा काम पुन्हा सुरू करणे?		
1.33	पर्यावरणावर परिणाम करणारे, सध्या सुरू असलेले काम?		

1.34	प्रकल्पस्थळी लोकांचे तात्पुरते किंवा कायमस्वरूपी स्थलांतर?		
1.35	अपरिचित प्राणिजाती परिसरात आणणे?		
1.36	स्थानिक प्राणिजाती किंवा जैवविविधतेची हानी?		
1.37	अन्य काही प्रक्रिया?		

2. नैसर्गिक स्रोतांचा बांधकामासाठी वा प्रकल्पाच्या चलनचलनासाठी वापर (उदा. जमीन, पाणी, खनिजे किंवा ऊर्जा, विशेषतः अपारंपरिक)

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीसाठी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
2.1	जमीन (विशेषतः अविकसित किंवा शेतजमीन) (एचए)		
2.2	पाणी (अपेक्षित स्रोत आणि सध्याचे वापरकर्ते) एकक : एमटी		
2.3	खनिजे (एमटी)		
2.4	बांधकाम साहित्य - दगड, डबर, वाळू/ माती (अपेक्षित स्रोत - एमटी)		
2.5	वनसंपत्ती आणि लाकूड (स्रोत - एमटी)		
2.6	वीज आणि इंधनासह ऊर्जा (स्रोत, सध्याचे वापरकर्ते) एकक इंधन (एमटी), ऊर्जा (एमडब्ल्यू)		
2.7	अन्य कोणतेही नैसर्गिक स्रोत (प्रमाणित एकके वापरावीत)		

3. मानवी आरोग्यास किंवा पर्यावरणास हानिकारक असणारे किंवा वास्तविक वा संभाव्य चिंता उत्पन्न करणारे घटक व पदार्थांचा वापर, साठा, वाहतूक, हाताळणी किंवा उत्पादन.

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीयादी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
3.1	मानवी आरोग्य किंवा पर्यावरणाला (स्थानिक प्राणिजाती आणि वनस्पती) धोकादायक (एमएसआयएचसी नियमांतर्गत) पदार्थ किंवा गटकांचा वापर		
3.2	आजारांच्या वारंवारितेतील किंवा आजार पसरण्याच्या दिशेतील बदल (उदा. आजार पसरविणारे पाण्यातील कृमी)		
3.3	लोकांच्या सुस्थितीतील बदल (उदा. जीवनमानातील बदलांमुळे झालेले)		
3.4	प्रकल्पामुळे बाधित होऊ शकणारे लोकसमूह (उदा. रुग्णालयांमधील रुग्ण, लहान मुले, ज्येष्ठ नागरिक इ.)		
3.5	इतर काही कारणे		

4. बांधकाम, वापर किंवा काम बंद करताना उत्पादित होणारा घनकचरा (एमटी/ महिना)

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीयादी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
4.1	टाकाऊ पदार्थ, जादा झालेले पदार्थ, किंवा खाणीतील टाकाऊ पदार्थ		

4.2	कचरा (घरगुती किंवा व्यवसायस्थळातील कचरा)		
4.3	धोकादायक कचरा (धोकादायक कचरा व्यवस्थापन नियमावलीनुसार)		
4.4	औद्योगिक प्रक्रियेतील अन्य कचरा		
4.5	अधिक झालेले उत्पादन		
4.6	मैला किंवा अन्य प्रक्रिया न केलेले पदार्थ		
4.7	बांधकाम किंवा इमारत पाडताना पडलेले राबिट		
4.8	वापरून नष्ट होणारी यंत्रसामग्री आणि उपकरणे		
4.9	दूषित माती किंवा अन्य सामग्री		
4.10	कृषी कचरा		
4.11	अन्य घनकचरा		

5. प्रदूषण करणारे घटक किंवा अन्य धोकादायक, विषारी, अपायकारक घटकांचे हवेत उत्सर्जन

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीसाठी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
5.1	स्थायी अथवा अस्थायी स्रोतातून ज्वालाग्राही भूगर्भ तेलातून होणारे उत्सर्जन		
5.2	उत्पादन प्रक्रियेतून होणारे उत्सर्जन		
5.3	पदार्थांच्या हाताळणीतून (साठा आणि वाहतुकीसह) होणारे उत्सर्जन		
5.4	प्रकल्प आणि यंत्रसामग्रीच्या उभारणीसह बांधकामावेळी		

	होणारे उत्सर्जन		
5.5	बांधकाम साहित्य, मैला किंवा कचर्यासह अन्य पदार्थांच्या हाताळणीतून निर्माण होणारी धूळ किंवा उग्र वास		
5.6	कचर्याच्या ज्वलनातून होणारे उत्सर्जन		
5.7	खुल्या हवेत टाकाऊ वस्तू जाळल्यामुळे होणारे वस्तूंचे उत्सर्जन (उदा. इजा करणार्या वस्तू, पाडलेल्या इमारतीचे ढिगारे)		
5.8	अन्य कोणत्याही मार्गाने होणारे उत्सर्जन		

6. आवाज आणि कंपनांची निर्मिती; तसेच प्रकाश आणि उष्णतेची निर्मिती

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीसाठी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
6.1	यंत्रसामग्रीच्या हाताळणीतून (उदा. इंजिन, वायूविजन प्रकल्प, क्रशर)		
6.2	औद्योगिक किंवा तत्सम प्रक्रियांमधून		
6.3	बांधकाम आणि इमारत पाडण्याच्या प्रक्रियेतून		
6.4	स्फोट घडविणे किंवा ढिगारे रचण्यातून		
6.5	बांधकामासाठी वा प्रक्रियेसाठी होणार्या वाहतुकीतून		
6.6	विद्युतीकरण किंवा शीतकरण प्रकल्पांपासून		
6.6	अन्य कोणत्याही स्रोतापासून		

7. प्रदूषण करणारे पदार्थ जमीन, गटारे, खुले जलस्रोत, भूगर्भातील पाणी; तसेच समुद्रकिनारयावरील पाण्यात सोडल्यामुळे पाणी आणि जमिनीचे होणारे प्रदूषण

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीयादी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
7.1	घातक पदार्थांची हाताळणी, साठा, वापर किंवा सांडण्याच्या प्रक्रियेतून		
7.2	मैला किंवा अन्य प्रदूषण करणारे पदार्थ पाणी किंवा जमिनीवर सोडल्यामुळे (अपेक्षित प्रक्रिया आणि विसर्जनाचे ठिकाण)		
7.3	प्रदूषणकारी पदार्थांचे हवेत, जमिनीवर किंवा पाण्यात विसर्जन		
7.4	अन्य कोणत्याही स्रोतापासून		
7.5	या घटकांमधून पर्यावरणात प्रदूषणकारी पदार्थ पसरण्याचा दीर्घकालीन धोका संभवतो का?		

8. प्रकल्पाची उभारणी आणि चलनवलनादरम्यान, मानवी आरोग्याला वा पर्यावरणाला अपायकारक ठरू शकणारया अपघातांचा धोका

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीयादी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
8.1	धोकादायक पदार्थांची हाताळणी, वापर, उत्पादन आदींमुळे स्फोट, पदार्थ सांडणे, आगी वगैरे धोके.		
8.2	अन्य कोणत्याही स्रोतांमधून		

8.3	नैसर्गिक आपत्तीपासून प्रकल्पावर, पर्यावरणाला धोका पोचण्याइतपत परिणाम होऊ शकतो का?		
-----	---	--	--

9. पर्यावरणावर परिणाम करू शकतील, किंवा परिसरात सध्या सुरु असलेल्या किंवा प्रस्तावित असलेल्या क्रिया-प्रक्रियांचा एकत्रित परिणाम करू शकतील, असे अन्य अन्य विचाराधीन घटक (उदा. प्रकल्पानंतरचा विकास)

अनुक्रमांक	माहिती / तपासणीयादी पडताळा	होय/ नाही	तपशील (अंदाजित परिमाण/ दर, शक्य असेल तेथे माहितीच्या स्रोतासह)
9.1	साह्यभूत विकासाची शक्यता साह्यभूत, गौण विकास किंवा प्रकल्पामुळे होऊ घातलेला असा विकास ज्यामुळे पर्यावरणावर परिणाम होऊ शकेल. उदा. साह्यभूत पायाभूत सुविधा (रस्ते, वीजपुरवठा, कचरा आणि सांडपाणी प्रक्रिया इ.), गृहबांधणी, वाढीव औद्योगिक प्रकल्प, औद्योगिक वस्तूंचा पुरवठा इ.		
9.2	पर्यावरणावर परिणाम होऊ शकेल अशा रीतीने प्रकल्पस्थळाचा फेरवा		
9.3	पश्चातविकासाची पूर्वीची उदाहरणे, दाखले		
9.4	सध्या अस्तित्वात असलेल्या किंवा प्रस्ताविक प्रकल्पांशी असलेल्या समीपतेमुळे होणारे एकत्रित परिणाम.		

III. पर्यावरणीय संवेदनशीलता

अनुक्रमांक	परिसर	नाव/ओळख	हवाई अंतर (15 किलोमीटरच्या आत	प्रस्तावित प्रकल्पस्थळाच्या चतुःसीमा
1	आंतरराष्ट्रीय परिषदा, राष्ट्रीय आणि स्थानिक कायदे यांद्वारे जैविकतेच्या, भूरचनेच्या, सांस्कृतिकतेच्या किंवा अन्य संबंधित मूल्यांच्या दृष्टीने संरक्षित केलेले विभाग			
2	जैवशास्त्रीयदृष्ट्या संवेदनशील असल्याने महत्त्वाची असलेली ठिकाणे – दलदलीचे प्रदेश, पाण्याचे क्षेत्र किंवा इतर जलस्रोत, जैविक वैशिष्ट्ये, डोंगर किंवा जंगले.			
3	संरक्षित, महत्त्वाच्या किंवा नामशेष होत असलेल्या वनस्पती आणि प्राण्यांकडून प्रजननासाठी, विणीसाठी, चरण्यासाठी, आश्रयासाठी, स्थलांतरासाठी वापर केली जाणारी ठिकाणे.			
4	भूमिअंतर्गत, किनारी, सागरी किंवा भूगर्भातील जलस्रोत			
5	राज्याच्या किंवा राष्ट्रीय सीमा			
6	मनोरंजनासाठी वापरल्या जाणार्या, तसेच पर्यटक आणि यात्रेकरूंकडून			

	वापरल्या जाणारया सुविधा व मार्ग			
7	लष्कराचे तळ			
8	घनदाट लोकसंख्या असलेला किंवा खूप बांधकामे झालेला विभाग			
9	महत्वाच्या उपयोगांसाठी केलेला जमिनीचा वापर (उदा. रुग्णालये, शाळा, प्रार्थनास्थळे, सामूहिक वापराची ठिकाणे)			
10	महत्वाचे, उच्च प्रतीचे किंवा नामशेष होत चाललेले स्रोत असलेला विभाग (उदाहरणार्थ, जमिनीखालील जलस्रोत, जमिनीवरील स्रोत, जलसंपत्ती, शेती, मत्स्योत्पादन, पर्यटन, खनिजे)			
11	आताच प्रदूषित किंवा पर्यावरणदृष्ट्या धोका पोचलेले विभाग (असे विभाग, जेथे सध्याचे पर्यावरणविषयक निकष बदलण्यात आले आहेत.)			
12	नैसर्गिक धोकाप्रवण क्षेत्रे, ज्यामुळे प्रकल्पाला किंवा सध्याच्या पर्यावरणाला धोका पोचू शकेल (भूकंप, जमीन खचणे, भूस्खलन, धूप, पूर किंवा अतिरेकी किंवा प्रतिकूल हवामान)			

.....